

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 23ης Μαΐου 2019 (1)

Υπόθεση C-280/18

Alain Flausch κ.λπ.
κατά
Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας κ.λπ.

[αίτηση του Συμβουλίου της Επικρατείας (Ελλάδα)
για την έκδοση προδικαστικής απόφασης]

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον – Συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων – Ανάρτηση στο διαδίκτυο – Πρόσβαση στη δικαιοσύνη – Έναρξη προθεσμιών»

I. Εισαγωγή

1. Με ποιον τρόπο ενημερώνεται το κοινό ότι καλείται να συμμετάσχει στη διαδικασία έγκρισης ενός έργου στο πλαίσιο της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων; Πώς γνωστοποιείται στη συνέχεια ότι το έργο έχει εγκριθεί; Αυτά τα ερωτήματα τίθενται στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας.

2. Καίτοι, εκ πρώτης όψεως, τα ζητήματα αυτά φαίνεται να έχουν μάλλον τυπικό-τεχνικό χαρακτήρα, εντούτοις η σημασία τους για την αποτελεσματικότητα της συμμετοχής του κοινού και τη χρήση των μέσων ένδικης προστασίας είναι καθοριστική, παρόμοια με εκείνη της επιδότησης στην πολιτική δίκη (2). Χωρίς να λάβει εγκαίρως γνώση, το ενδιαφερόμενο κοινό δεν συμμετέχει στη διαδικασία αδειοδότησεως ούτε ζητεί εμπροθέσμως έννομη προστασία. Δεδομένου ότι οι λεπτομέρειες αυτών των θεμάτων ρυθμίζονται από τα κράτη μέλη, κατ' εφαρμογή της διαδικαστικής αυτονομίας τους, το οικείο νομοθετικό πλαίσιο της Ένωσης διαμορφώνεται με βάση τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

II. Το νομικό πλαίσιο

1. Η σύμβαση του Όρχους (Aarhus)

3. Κατά το άρθρο 2 («Ορισμοί»), σημεία 4 και 5, της συμβάσεως του Όρχους (3)

«4. [νοείται ως] “[τ]ο κοινό”, ένα ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, και, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία ή πρακτική, οι ενώσεις, οργανισμοί ή ομάδες τους.

5. [νοείται ως] “[τ]ο ενδιαφερόμενο κοινό”, το κοινό που επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεασθεί από τη λήψη αποφάσεων για το περιβάλλον, ή έχει συμφέρον από αυτές· για τους σκοπούς του παρόντος ορισμού, οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί που προωθούν την περιβαλλοντική προστασία και πληρούν οποιεσδήποτε προϋποθέσεις κατά το εθνικό δίκαιο θεωρείται ότι έχουν συμφέρον».
4. Το άρθρο 6 της συμβάσεως του Ωρχους περιέχει κανόνες σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού:
- «1. Κάθε μέρος
- α) εφαρμόζει τις διατάξεις του παρόντος άρθρου όσον αφορά αποφάσεις για το κατά πόσον θα επιτρέπονται προτεινόμενες δραστηριότητες που απαριθμούνται στο παράρτημα I·
- β) σύμφωνα με το εθνικό του δίκαιο, εφαρμόζει επίσης τις διατάξεις του παρόντος άρθρου σε αποφάσεις για προτεινόμενες δραστηριότητες που δεν απαριθμούνται στο παράρτημα I, οι οποίες δύνανται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Για τον σκοπό αυτόν, τα μέρη καθορίζουν κατά πόσον η εν λόγω προτεινόμενη δραστηριότητα υπόκειται σε αυτές τις διατάξεις και
- γ) [...]
2. Το ενδιαφερόμενο κοινό ενημερώνεται [...] είτε με δημόσια ανακοίνωση [...] είτε μεμονωμένα, όπως ενδείκνυται, σε πρώιμο στάδιο της διαδικασίας λήψεως περιβαλλοντικών αποφάσεων και κατά κατάλληλο, έγκαιρο και αποτελεσματικό τρόπο, μεταξύ άλλων, σχετικά με:
- α) την προτεινόμενη δραστηριότητα και την εφαρμογή για την οποία λαμβάνεται απόφαση·
- β) τον χαρακτήρα πιθανών αποφάσεων ή του σχεδίου απόφασης·
- γ) τη δημόσια αρχή που είναι υπεύθυνη για τη λήψη της απόφασης·
- δ) την προβλεπόμενη διαδικασία, συμπεριλαμβανομένων, εάν και πότε μπορούν να παρασχεθούν αυτές οι πληροφορίες:
- i) της έναρξης της διαδικασίας,
- ii) των ευκαιριών συμμετοχής του κοινού,
- iii) του χρόνου και του χώρου οποιασδήποτε προβλεπόμενης δημόσιας ακρόασης,
- iv) ένδειξης της δημόσιας αρχής από την οποία μπορούν να λαμβάνονται σχετικές πληροφορίες και όπου έχουν κατατεθεί οι σχετικές πληροφορίες προς εξέταση από το κοινό,
- v) ένδειξης της σχετικής δημόσιας αρχής ή οποιουδήποτε άλλου επίσημου φορέα στον οποίο μπορούν να υποβάλλονται σχόλια ή ερωτήσεις, καθώς και του χρονοδιαγράμματος για διαβίβαση σχολίων ή ερωτήσεων, και
- vi) ένδειξης των διαθέσιμων περιβαλλοντικών πληροφοριών σχετικά με την προτεινόμενη δραστηριότητα και
- ε) το γεγονός ότι η δραστηριότητα υπόκειται σε εθνική ή διασυνοριακή διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
3. Οι διαδικασίες συμμετοχής του κοινού περιλαμβάνουν εύλογα χρονοδιαγράμματα για τις διάφορες φάσεις, προσφέροντας επαρκή χρόνο για την ενημέρωση του κοινού, σύμφωνα με την παράγραφο 2, και για την προπαρασκευή και πραγματική συμμετοχή του κοινού κατά τη λήψη των περιβαλλοντικών αποφάσεων.
4. Κάθε μέρος προβλέπει πρώιμη συμμετοχή του κοινού, όταν είναι ανοικτές όλες οι επιλογές και μπορεί να λάβει χώρα πραγματική συμμετοχή του κοινού.

[...]

7. Οι διαδικασίες για συμμετοχή του κοινού επιτρέπουν στο κοινό να υποβάλλει, εγγράφως ή, όπως ενδείκνυται, σε δημόσια ακρόαση ή έρευνα με τον αιτούντα, τυχόν σχόλια, πληροφορίες, αναλύσεις ή γνώμες τις οποίες θεωρεί συναφείς με την προτεινόμενη δραστηριότητα.

8. [...]

9. Κάθε μέρος εξασφαλίζει ότι, όταν έχει ληφθεί η απόφαση από τη δημόσια αρχή, το κοινό ενημερώνεται αμέσως για την απόφαση, σύμφωνα με τις ενδεδειγμένες διαδικασίες.[...]

5. Το άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ώρχους ρυθμίζει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε σχέση με τη συμμετοχή του κοινού:

«Κάθε μέρος, στο πλαίσιο της εθνικής του νομοθεσίας, εξασφαλίζει ότι το ενδιαφερόμενο κοινό:

- α) το οποίο έχει επαρκές συμφέρον ή, εναλλακτικά[.]
- β) το οποίο ισχυρίζεται προσβολή δικαιώματος, σε περίπτωση που η διοικητική δικονομία ενός μέρους το απαιτεί ως προϋπόθεση,

διαθέτει πρόσβαση σε διαδικασία επανεξέτασης ενώπιον δικαστηρίου ή/και άλλου ανεξάρτητου και αμερόληπτου φορέα που καθορίζεται διά νόμου, προκειμένου να προσβάλει την ουσιαστική και τυπική νομιμότητα οποιασδήποτε απόφασης, πράξης ή παράλειψης που υπόκειται στις διατάξεις του άρθρου 6 και, σε περίπτωση που προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο και υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 3, άλλων σχετικών διατάξεων της παρούσας σύμβασης.

Τι είναι αυτό που συνιστά επαρκές συμφέρον και προσβολή δικαιώματος προσδιορίζεται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του εθνικού δικαίου και σύμφωνα με τον στόχο να παρέχεται στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη εντός του πεδίου εφαρμογής της παρούσας σύμβασης. [...]

2. Η οδηγία ΕΠΕ

6. Η αιτιολογική σκέψη 7 της οδηγίας ΕΠΕ (4) διευκρινίζει τη σχέση μεταξύ της εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων και της συμμετοχής του κοινού:

«Η χορήγηση αδείας για δημόσια και ιδιωτικά έργα που μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον θα πρέπει να γίνεται μόνο μετά από εκτίμηση των σημαντικών επιπτώσεων που ενδέχεται να έχουν αυτά τα έργα στο περιβάλλον. Η εν λόγω εκτίμηση θα πρέπει να γίνεται με βάση τις κατάλληλες πληροφορίες που παρέχει ο κύριος του έργου και να συμπληρώνεται από τις αρχές, καθώς και το κοινό που μπορεί ενδεχομένως να αφορά το έργο.»

7. Περαιτέρω διευκρινίσεις για τη συμμετοχή του κοινού παρατίθενται στην αιτιολογική σκέψη 16 της οδηγίας ΕΠΕ:

«Η αποτελεσματική συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων παρέχει στο κοινό τη δυνατότητα να εκφράζει, και στον φορέα λήψης των αποφάσεων να λαμβάνει υπόψη, απόψεις και ανησυχίες ενδεχομένως σχετικές με τις εν λόγω αποφάσεις, ενισχύοντας κατ' αυτό τον τρόπο την εγκυρότητα και τη διαφάνεια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και συμβάλλοντας στην ευαισθητοποίηση του κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα και στην εκ μέρους του υποστήριξη των αποφάσεων που λαμβάνονται.»

8. Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ ορίζει το κοινό και το ενδιαφερόμενο κοινό ως εξής:

«δ) “κοινό”: ένα ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, και, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία ή πρακτική, οι ενώσεις, οι οργανώσεις και οι ομάδες αυτών.

ε) “ενδιαφερόμενο κοινό”: το κοινό το οποίο θίγεται ή ενδέχεται να θιγεί ή του οποίου διακυβέρονται συμφέροντα από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικά με το περιβάλλον που αναφέρονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2. Για τους σκοπούς του παρόντος ορισμού, οι μη

κυβερνητικές οργανώσεις που προάγουν την προστασία του περιβάλλοντος και ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις οι οποίες καθορίζονται από την οικεία εθνική νομοθεσία θεωρούνται ότι έχουν συμφέροντα που διακυβεύονται.»

9. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας ΕΠΕ ορίζει ποιες διαδικασίες λήψεως αποφάσεων υπόκεινται στις απαιτήσεις της οδηγίας:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλισθεί ότι[,] πριν χορηγηθεί η άδεια, τα έργα τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον λόγω, μεταξύ άλλων, της φύσεως, του μεγέθους ή της θέσεώς τους [...] υπόκεινται σε παροχή άδειας και εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Αυτά τα έργα ορίζονται στο άρθρο 4.»

10. Η εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον περιγράφεται αναλυτικότερα στο άρθρο 3 της οδηγίας ΕΠΕ:

«Η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων εντοπίζει, περιγράφει και αξιολογεί δεόντως, υπό το πρίσμα κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης και σύμφωνα με τα άρθρα 4 έως 12, τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις ενός έργου:

- α) στον άνθρωπο, στην πανίδα και στη χλωρίδα·
- β) στο έδαφος, στα ύδατα, στον αέρα, στο κλίμα και στο τοπίο·
- γ) στα υλικά αγαθά και στην πολιτιστική κληρονομιά·
- δ) στην αλληλεπίδραση μεταξύ των παραγόντων που αναφέρονται στα στοιχεία α), β) και γ).»

11. Το άρθρο 6, παράγραφοι 2 έως 5, της οδηγίας ΕΠΕ περιέχει τις βασικές διατάξεις σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού:

«2. Το κοινό ενημερώνεται έγκαιρα, με ανακοινώσεις ή με άλλα πρόσφορα μέσα, όπως τα ηλεκτρονικά μέσα όπου αυτά είναι διαθέσιμα, για τα ακόλουθα ζητήματα σε αρχικό στάδιο των διαδικασιών λήψης αποφάσεων σχετικά με το περιβάλλον που αναφέρονται στο άρθρο 2 παράγραφος 2 και, το αργότερο, μόλις καταστεί ευλόγως δυνατή η παροχή πληροφοριών:

- α) την αίτηση για συναίνεση ανάπτυξης·
- β) το γεγονός ότι το έργο υπόκειται σε διαδικασία εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και, ανάλογα με την περίπτωση, το γεγονός ότι έχει εφαρμογή το άρθρο 7·
- γ) λεπτομέρειες σχετικά με τις αρμόδιες αρχές που είναι υπεύθυνες για τη λήψη της απόφασης, τις αρχές από τις οποίες μπορούν να παρασχεθούν σχετικές πληροφορίες, και τις αρχές προς τις οποίες μπορούν να υποβληθούν παρατηρήσεις ή ερωτήματα καθώς και λεπτομέρειες του χρονοδιαγράμματος για τη διαβίβαση των παρατηρήσεων ή των ερωτημάτων·
- δ) τη φύση των πιθανών αποφάσεων ή, στην περίπτωση που υφίσταται, το σχέδιο απόφασης·
- ε) ένδειξη του κατά πόσον είναι διαθέσιμες οι πληροφορίες που συλλέγονται σύμφωνα με το άρθρο 5·
- στ) ένδειξη του χρονοδιαγράμματος και του τόπου παροχής των σχετικών πληροφοριών καθώς και των μέσων με τα οποία οι εν λόγω πληροφορίες καθίστανται διαθέσιμες·
- ζ) λεπτομέρειες όσον αφορά τις ρυθμίσεις περί της συμμετοχής του κοινού κατά την παράγραφο 5 του παρόντος άρθρου.

3. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, σε εύλογο χρονικό διάστημα, τίθενται στη διάθεση του ενδιαφερόμενου κοινού τα ακόλουθα:

- α) κάθε πληροφορία που συλλέγεται σύμφωνα με το άρθρο 5·

- β) σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, οι κύριες εκθέσεις και συμβουλές που παρέχονται στην αρμόδια αρχή ή αρχές κατά το χρόνο που το ενδιαφερόμενο κοινό ενημερώνεται σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου·
- γ) σύμφωνα με τις διατάξεις της [οδηγίας για τις περιβαλλοντικές πληροφορίες (5)], πληροφορίες, πλην εκείνων οι οποίες αναφέρονται στην παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου, και έχουν σχέση με την απόφαση σύμφωνα με το άρθρο 8 της παρούσας οδηγίας και οι οποίες καθίστανται διαθέσιμες μόνο αφού έχει ενημερωθεί το ενδιαφερόμενο κοινό σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου.

4. Στο ενδιαφερόμενο κοινό παρέχονται έγκαιρα και πραγματικά δυνατότητες να συμμετάσχει στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικά με το περιβάλλον που αναφέρονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2[,] και, για τον σκοπό αυτό, έχει το δικαίωμα να διατυπώνει παρατηρήσεις και γνώμες, όταν όλες οι επιλογές είναι ακόμη δυνατές, στην αρμόδια αρχή ή αρχές πριν από τη λήψη της απόφασης για τη συναίνεση ανάπτυξης.

5. Οι αναλυτικές ρυθμίσεις για να ενημερώνεται το κοινό, παραδείγματος χάριν, με τοιχοκόλληση σε ορισμένη ακτίνα ή δημοσίευση στις τοπικές εφημερίδες και για τη διαβούλευση με το ενδιαφερόμενο κοινό, παραδείγματος χάριν, με την υποβολή γραπτών προτάσεων ή τη διενέργεια δημοσκοπήσεων, καθορίζονται από τα κράτη μέλη.»

12. Το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας ΕΠΕ ρυθμίζει τον τρόπο γνωστοποίησης της αποφάσεως που αφορά έργο:

«1. Εφόσον ληφθεί απόφαση για τη χορήγηση ή απόρριψη συναίνεσης, η αρμόδια αρχή ή αρχές ενημερώνουν το κοινό σχετικά, σύμφωνα με τις ενδεδειγμένες διαδικασίες [...]»

13. Το άρθρο 11 της οδηγίας ΕΠΕ περιέχει κανόνες σχετικά με ένδικα βοηθήματα κατά των αποφάσεων για τις οποίες απαιτείται συμμετοχή του κοινού σύμφωνα με την οδηγία ΕΠΕ:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, σύμφωνα με [την] εθνική έννομη τάξη τους, το ενδιαφερόμενο κοινό:

- α) που έχει επαρκές συμφέρον ή, εναλλακτικά[,]
- β) που υποστηρίζει ότι επέρχεται προσβολή δικαιώματος, εάν αυτό απαιτείται ως προϋπόθεση από το διοικητικό δικονομικό δίκαιο ενός κράτους μέλους,

έχει πρόσβαση σε μια διαδικασία εξέτασης ενώπιον δικαστηρίου ή άλλου ανεξάρτητου και αμερόληπτου οργάνου συσταθέντος νομοθετικώς, προκειμένου να αμφισβητήσει την ουσιαστική ή τη διαδικαστική νομιμότητα αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων που εμπίπτουν στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας περί συμμετοχής του κοινού.

2. Τα κράτη μέλη καθορίζουν σε ποια φάση είναι δυνατόν να προσβάλλονται αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις.

3. Τα κράτη μέλη καθορίζουν τι αποτελεί επαρκές συμφέρον και τι προσβολή δικαιώματος, με σταθερό γνώμονα να παρέχεται στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη. [...]»

3. Το ελληνικό δίκαιο

14. Το άρθρο 46 του προεδρικού διατάγματος 18/1989 (ΦΕΚ Α' 8), προβλέπει την προθεσμία για την άσκηση αιτήσεως ακυρώσεως:

«Η αίτηση ακυρώσεως ασκείται, [αν] δεν ορίζεται διαφορετικά, μέσα σε προθεσμία εξήντα ημερών που αρχίζει από την επομένη της κοινοποίησης της προσβαλλόμενης πράξης ή της δημοσίευσής της, αν την τελευταία επιβάλλει ο νόμος ή, διαφορετικά από τότε που ο αιτών έλαβε πλήρη γνώση της πράξης.»

15. Στη σκέψη 8 της αποφάσεως περί παραπομπής, το αιτούν δικαστήριο αναλύει τις σχετικές διατάξεις του νόμου 4014/2011 «Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων, ρύθμιση αυθαιρέτων σε συνάρτηση με δημιουργία περιβαλλοντικού ισοζυγίου και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής» (ΦΕΚ Α΄ 209) και διάφορες εκτελεστικές ρυθμίσεις.

16. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, του νόμου 4014/2011, τα έργα του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες (Α και Β) ανάλογα με τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον. Η πρώτη κατηγορία (Α) περιλαμβάνει τα έργα και τις δραστηριότητες τα οποία ενδέχεται να προκαλέσουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και για τα οποία απαιτείται η διεξαγωγή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (στο εξής: ΜΠΕ) προκειμένου να επιβάλλονται ειδικοί όροι και περιορισμοί για την προστασία του περιβάλλοντος. Η δεύτερη κατηγορία (Β) περιλαμβάνει έργα με μικρότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

17. Τα άρθρα 3 και 4 καθώς και το άρθρο 19 του νόμου 4014/2011 περιέχουν ρυθμίσεις σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού. Σύμφωνα με το άρθρο 12 του νόμου 4014/2011, διάφορες άδειες αντικαθίστανται από την απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων (στο εξής: ΑΕΠΟ).

18. Το άρθρο 30, παράγραφος 9, του νόμου 4014/2011 περιλαμβάνει μεταβατική διάταξη η οποία προβλέπει ότι, μέχρι τη δημιουργία ηλεκτρονικού περιβαλλοντικού μητρώου, διατηρούνται σε ισχύ οι υφιστάμενες διατάξεις που αφορούν τις γνωμοδοτήσεις φορέων και τη διαδικασία δημόσιας διαβούλευσης περιβαλλοντικής αδειοδότησης. Σύμφωνα με τις εν λόγω διατάξεις, η διαδικασία αυτή ενεργοποιείται με την ανάρτηση στο κατάστημα της οικείας περιφέρειας και με τη δημοσίευση στον τοπικό Τύπο ανακοίνωσης των στοιχείων του έργου, καθώς και πρόσκλησης προς κάθε ενδιαφερόμενο να λάβει γνώση και να διατυπώσει τις απόψεις του επί της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων του έργου.

19. Κατά το άρθρο 19α του νόμου 4014/2011, η ΑΕΠΟ αναρτάται υποχρεωτικά σε δικτυακό τόπο εντός ενός μηνός. Σε περίπτωση μη τηρήσεως της προθεσμίας, η άδεια είναι άκυρη. Κατά το άρθρο 19α, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, με την ανάρτηση της ΑΕΠΟ στον ειδικό αυτό δικτυακό τόπο, η οποία αντιστοιχεί με επιβαλλόμενη από τον νόμο δημοσίευση, τεκμαίρεται η πλήρης γνώση για κάθε ενδιαφερόμενο προκειμένου να ασκήσει είτε αίτηση ακυρώσεως είτε οποιοδήποτε άλλο ένδικο βοήθημα. Η κοινή απόφαση 21938/2012 του Υπουργού Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, «Ίδρυση και λειτουργία ειδικού δικτυακού τόπου για την ανάρτηση των αποφάσεων έγκρισης περιβαλλοντικών όρων (ΑΕΠΟ), των αποφάσεων ανανέωσης ή τροποποίησης ΑΕΠΟ, σύμφωνα με το άρθρο 19α του Νόμου 4014/2011» (ΦΕΚ Β΄ 1470), ρυθμίζει τις λεπτομέρειες εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως.

III. Τα πραγματικά περιστατικά και η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

20. Με την πρώτη προσβαλλόμενη στο πλαίσιο της εθνικής διαδικασίας απόφαση εγκρίθηκαν η δημιουργία σύνθετου τουριστικού καταλύματος στη νήσο Ίο (Ελλάδα) και οι περιβαλλοντικοί όροι για το εν λόγω έργο. Το έργο περιλαμβάνει ξενοδοχείο 249 κλινών, τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες, κέντρο αναζωογονήσεως spa και συναφή έργα για την υποστήριξη του κύριου έργου. Το όλο έργο αναπτύσσεται σε μεγάλη έκταση γης και συνεπάγεται την κατάληψη αιγιαλού, παραλίας και θαλάσσιας εκτάσεως, τα οποία αποτελούν κοινόχρηστα πράγματα.

21. Στις 2 Αυγούστου 2013 δημοσιεύτηκε σε τοπική εφημερίδα που εκδίδεται στη νήσο Σύρο (Ελλάδα), η οποία απέχει από την Ίο 55 ναυτικά μίλια, πρόσκληση προς κάθε ενδιαφερόμενο, προκειμένου να λάβει γνώση και να διατυπώσει τις απόψεις του επί της ΜΠΕ που αφορούσε το έργο. Δεν έχει τεθεί υπόψη του Δικαστηρίου κανένα στοιχείο όσον αφορά την κυκλοφορία της εν λόγω εφημερίδας στην Ίο. Η προαναφερόμενη πρόσκληση αναρτήθηκε ταυτόχρονα στο κατάστημα της περιφέρειας, το οποίο επίσης βρίσκεται στη Σύρο, όπου τηρείται ο φάκελος της ΜΠΕ και διενεργήθηκε η διαβούλευση.

22. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία που προσκόμισαν οι αιτούντες στην κύρια δίκη, και τα οποία δεν αμφισβητούνται, για τη μετάβαση από την Ίο στη Σύρο απαιτείται κατά κανόνα πολύωρο ταξίδι με

δρομολόγιο ακτοπλοϊκής συγκοινωνίας, το οποίο φαίνεται ότι δεν προσφέρεται σε καθημερινή βάση.

23. Η επίδικη απόφαση εκδόθηκε στις 8 Αυγούστου 2014. Στις 11 Αυγούστου 2014 αναρτήθηκε στον δικτυακό τόπο ΔΙΑΥΓΕΙΑ και στις 8 Σεπτεμβρίου 2014 στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Περιβάλλοντος.

24. Τέλος, η αίτηση ακυρώσεως ασκήθηκε στις 19 Φεβρουαρίου 2016, ήτοι μετά την πάροδο δεκαοκτώ μηνών και πλέον από την έκδοση της επίδικης αποφάσεως.

25. Οι αιτούντες, τρεις ιδιοκτήτες τουριστικών καταλυμάτων στη νήσο Ίο καθώς και τρεις ενώσεις, ισχυρίζονται ότι έλαβαν γνώση της επίδικης αποφάσεως το πρώτον στις 22 Δεκεμβρίου 2015, όταν παρατήρησαν ότι εκτελούνταν εργασίες για τη λειτουργική σύνδεση του χώρου που προορίζεται για την ανέγερση του τουριστικού καταλύματος.

26. Η εταιρία που είναι κάτοχος των χορηγηθεισών αδειών και εγκρίσεων, ήτοι η 105 Ανώνυμη Τουριστική και Τεχνική Εταιρεία Εκμετάλλευσης Ακινήτων, παρενέβη στη διαδικασία και υποστηρίζει ότι η αίτηση ακυρώσεως, καθ' ό μέρος στρέφεται κατά της επίδικης αποφάσεως, είναι εκπρόθεσμη, καθόσον, μεταξύ άλλων, ασκήθηκε μετά την πάροδο 60 ημερών από την ανάρτηση της αποφάσεως αυτής στον δικτυακό τόπο του Υπουργείου Περιβάλλοντος.

27. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, το Συμβούλιο της Επικρατείας (Ελλάδα) υποβάλλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα προς έκδοση προδικαστικής αποφάσεως:

- 1) Τα άρθρα 6 και 11 της οδηγίας [ΕΠΕ], ερμηνευόμενα σε συνδυασμό προς τις διατάξεις του άρθρου 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μπορεί να ερμηνευθούν ότι έχουν την έννοια ότι είναι συμβατές προς αυτά διατάξεις του εθνικού δικαίου, όπως αυτές εκτέθηκαν στις σκέψεις 8, 9 και 10 [της αποφάσεως περί παραπομπής] [βλ. σημεία 14 έως 19 των παρουσών προτάσεων], στις οποίες προβλέπεται ότι οι διαδικασίες που προηγούνται της έκδοσης απόφασης έγκρισης περιβαλλοντικών όρων έργων και δραστηριοτήτων που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (δημοσιοποίηση των μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ενημέρωση και συμμετοχή του κοινού στη διαβούλευση) ενεργούνται και ελέγχονται κατά κύριο λόγο από την ευρύτερη διοικητική μονάδα της Περιφέρειας και όχι του οικείου Δήμου;
- 2) Τα άρθρα 6 και 11 της οδηγίας [ΕΠΕ], ερμηνευόμενα σε συνδυασμό προς τις διατάξεις του άρθρου 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μπορεί να ερμηνευθούν ότι έχουν την έννοια ότι είναι συμβατό προς αυτά σύστημα διατάξεων του εθνικού δικαίου, όπως αυτό εκτέθηκε στις αυτές σκέψεις, στο οποίο τελικώς προβλέπεται ότι η δημοσιοποίηση των αποφάσεων έγκρισης περιβαλλοντικών όρων έργων και δραστηριοτήτων που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, με την ανάρτηση αυτών σε ειδικό δικτυακό τόπο, δημιουργεί τεκμήριο πλήρους γνώσης για κάθε ενδιαφερόμενο προκειμένου να ασκήσει το προβλεπόμενο κατά την κείμενη νομοθεσία ένδικο βοήθημα (αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας) εντός προθεσμίας εξήντα (60) ημερών, λαμβανομένων υπόψη των νομοθετικών προβλέψεων για τη δημοσιοποίηση των μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, την ενημέρωση και συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων των εν λόγω έργων και δραστηριοτήτων, οι οποίες θέτουν στο επίκεντρο των διαδικασιών αυτών την ευρύτερη διοικητική μονάδα της Περιφέρειας και όχι του οικείου Δήμου;

28. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν οι Α. Flausch, Α. Bosco και Ε. R. J. P. Albrespy καθώς και τα σωματεία «Σύνδεσμος Ιητών», «Ελληνικό Δίκτυο – Φίλοι της Φύσης» και «Σύλλογος Προστασίας και Περίθαλψης Αγ[ρ]ίας Ζωής – ΣΠΠΑΖ», από κοινού ως αιτούντες στην κύρια δίκη, η 105 Ανώνυμη Τουριστική και Τεχνική Εταιρεία Εκμετάλλευσης Ακινήτων ως παρεμβαίνουσα υπέρ των καθόν δημοσίων αρχών στην κύρια δίκη, η Ελληνική Δημοκρατία καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι αυτοί διάδικοι παρέστησαν και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 27ης Μαρτίου 2019.

IV. Νομική εκτίμηση

29. Με τα ερωτήματα που υπέβαλε, το Συμβούλιο της Επικρατείας ζητεί να διευκρινιστεί εάν η διαδικασία συμμετοχής του κοινού κατά τη χορήγηση της επίμαχης άδειας ήταν συμβατή με τις απαιτήσεις της οδηγίας ΕΠΕ και κατά πόσον η προθεσμία για την άσκηση αιτήσεως ακυρώσεως κατά της άδειας αυτής άρχιζε από την ανάρτηση της τελευταίας σε δικτυακό τόπο.

30. Κρίσιμες είναι συναφώς ιδίως οι διατάξεις των άρθρων 6, 9 και 11 της οδηγίας ΕΠΕ. Οι διατάξεις αυτές πρέπει να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα της συμβάσεως του Ώρχους (6), στην εφαρμογή της οποίας συμβάλλουν (7). Ως εκ τούτου, οι αποφάσεις της επιτροπής συμμορφώσεως με τη σύμβαση του Ώρχους (Aarhus Convention Compliance Committee, στο εξής: ACCC) (8) που εγκρίθηκαν από τα συμβαλλόμενα μέρη, περιλαμβανομένης της Ένωσης, και οι Maastricht Recommendations on Promoting Effective Public Participation in Decision-making in Environmental Matters (Συστάσεις του Μάαστριχτ για τους τρόπους προώθησης της αποτελεσματικής συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψεως περιβαλλοντικών αποφάσεων)(9), η έκδοση των οποίων ανατέθηκε από τα συμβαλλόμενα μέρη, των οποίων τα συμβαλλόμενα μέρη έλαβαν γνώση (10) και τις οποίες τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνώρισαν (11), περιέχουν χρήσιμα στοιχεία για την κρίση των ζητημάτων που τίθενται εν προκειμένω.

1. Επί της συμμετοχής του κοινού

31. Το πρώτο ερώτημα αφορά, κατ' αρχήν, τη συμβατότητα του συνόλου των τροποποιηθεισών διατάξεων της ελληνικής νομοθεσίας σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού, ήτοι τη δημοσιοποίηση των μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθώς και την ενημέρωση και συμμετοχή του κοινού στη διαβούλευση, με τα άρθρα 6 και 11 της οδηγίας ΕΠΕ και το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Κατ' ουσίαν όμως, το ερώτημα εστιάζει αποκλειστικά στο κατά πόσον επιτρέπεται τα εν λόγω στάδια της διαδικασίας να διενεργούνται και να ελέγχονται κατά κύριο λόγο από την ευρύτερη διοικητική μονάδα της περιφέρειας και όχι από τον οικείο δήμο.

32. Το Δικαστήριο θα μπορούσε να απαντήσει στο συγκεκριμένο ερώτημα, κατά τρόπο σχετικώς συνοπτικό, ότι η οδηγία ΕΠΕ δεν περιέχει κανόνες σχετικά με το επίπεδο ή τη βαθμίδα της εθνικής δημόσιας διοικήσεως που είναι αρμόδια για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

33. Το Δικαστήριο έχει, βεβαίως, σε σχέση με τη στρατηγική εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, θέσει ορισμένες απαιτήσεις όσον αφορά την ανεξαρτησία των αρμόδιων αρχών που γνωμοδοτούν στο πλαίσιο της διαδικασίας της στρατηγικής εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (12), στην υπό κρίση όμως υπόθεση δεν πρόκειται περί αυτού.

34. Αντιθέτως, το συγκεκριμένο ζήτημα ανέκυψε στο πλαίσιο της διεξαγωγής της διαδικασίας συμμετοχής του κοινού στην υπόθεση της κύριας δίκης. Χαρακτηριστικό είναι, συναφώς, το γεγονός ότι η διαδικασία συμμετοχής του κοινού δεν πραγματοποιήθηκε στη νήσο Ίο, όπου εκτελείται το επίμαχο έργο, αλλά στην έδρα της περιφερειακής διοικήσεως στη νήσο Σύρο, η οποία απέχει 55 ναυτικά μίλια από την Ίο και για τη μετάβαση στην οποία απαιτείται πολύωρο ταξίδι με δρομολόγιο ακτοπλοϊκής συγκοινωνίας, που δεν προσφέρεται σε καθημερινή βάση. Η ανακοίνωση προς το κοινό σχετικά με τις δυνατότητες συμμετοχής του δημοσιεύθηκε ένα έτος πριν από την έκδοση της προσβαλλόμενης άδειας, σε εφημερίδα που εκδίδεται στη Σύρο και αναρτήθηκε στο ευρισκόμενο επίσης στη Σύρο κατάστημα της περιφέρειας· στο εν λόγω κατάστημα βρισκόταν ο φάκελος της ΜΠΕ και εκεί διεξήχθη επίσης η διαδικασία συμμετοχής του κοινού στη διαβούλευση.

35. Ως εκ τούτου, αντιλαμβάνομαι ότι το ερώτημα αφορά το κατά πόσον αυτός ο τρόπος συμμετοχής του κοινού πληροί τις απαιτήσεις της οδηγίας ΕΠΕ και ιδίως του άρθρου 6 αυτής. Με αυτά τα δεδομένα, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτουν τρία σημεία που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον: πρώτον, η ενημέρωση του κοινού για το έργο και τη διαβούλευση, δεύτερον, ο τόπος όπου το ενδιαφερόμενο κοινό θα μπορούσε να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες που αφορούν το έργο και, τρίτον, ο τόπος διεξαγωγής της διαβουλεύσεως.

1. Επί της ενημερώσεως του κοινού

36. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ, στο πλαίσιο των διαδικασιών λήψης αποφάσεων σχετικά με το περιβάλλον, το κοινό ενημερώνεται με ανακοινώσεις ή με άλλα πρόσφορα μέσα, όπως τα ηλεκτρονικά μέσα όπου αυτά είναι διαθέσιμα.

1) Ο κύκλος αποδεκτών της ενημερώσεως

37. Το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ, όπως εφαρμόζεται στην υπό κρίση υπόθεση, σε αντίθεση με το άρθρο αυτό όπως ισχύει σήμερα, δεν έχει ως αντικείμενο την ενημέρωση του ενδιαφερόμενου κοινού, αλλά αναφέρεται ευρύτερα στο κοινό ως σύνολο.

38. Ωστόσο, δεδομένου του ρυθμιστικού πλαισίου και του σκοπού της ενημερώσεως, είναι αποφασιστικής σημασίας να έχει ενημερωθεί το ενδιαφερόμενο κοινό. Και τούτο διότι πρόκειται για την ομάδα που έχει τα δικαιώματα συμμετοχής του άρθρου 6, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας. Ως εκ τούτου, και το άρθρο 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ωρχους απαιτεί επίσης μόνον την ενημέρωση του ενδιαφερόμενου κοινού.

39. Αντιθέτως, η ενημέρωση κύκλου προσώπων που υπερβαίνει το ενδιαφερόμενο κοινό, ήτοι του κοινού στο σύνολό του, επιτελεί απλώς συμπληρωματική λειτουργία.

40. Ο σκοπός αυτός είναι αποφασιστικής σημασίας. Το ενδιαφερόμενο κοινό αποτελεί, βεβαίως, μικρότερο κύκλο προσώπων σε σχέση με το κοινό στο σύνολό του, ακριβώς όμως λόγω της αυστηρότερης αυτής οριοθέτησεως προσδιορίζεται σαφέστερα η ομάδα-στόχος της ενημερώσεως. Ενώ, δηλαδή, για την παροχή πληροφοριών στο κοινό, στο σύνολό του, δεν είναι δυνατή η θέσπιση κριτηρίων προκειμένου να διαπιστωθεί η επάρκεια των μέσων που έχουν επιλεγεί, η θέσπιση τέτοιων κριτηρίων είναι πολύ ευκολότερα δυνατή όταν πρόκειται για την ενημέρωση του ενδιαφερόμενου κοινού.

41. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο ε', της οδηγίας ΕΠΕ, το ενδιαφερόμενο κοινό περιλαμβάνει το κοινό το οποίο θίγεται ή ενδέχεται να θιγεί ή του οποίου διακυβεύονται συμφέροντα από τις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων σχετικά με το περιβάλλον, καθώς και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις που προάγουν την προστασία του περιβάλλοντος και ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις οι οποίες καθορίζονται από την οικεία εθνική νομοθεσία. Στο πλαίσιο αυτό, κατά το στοιχείο δ', το «κοινό» περιλαμβάνει ένα ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, και, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία ή πρακτική, τις ενώσεις, τις οργανώσεις και τις ομάδες αυτών.

42. Η ταυτοποίηση των μη κυβερνητικών οργανώσεων που πρέπει να ενημερωθούν θα πρέπει να είναι μάλλον ευχερής, καθόσον πρόκειται κατά κανόνα για φορείς καταχωρισμένους από τις αρμόδιες αρχές. Αντιθέτως, ο κύκλος των ενδιαφερομένων ή όσων έχουν συμφέρον εξαρτάται από το εκάστοτε έργο (13).

43. Στην κύρια δίκη, θιγόμενο ή έχουν συμφέροντα που διακυβεύονται θα έπρεπε να είναι πρωτίστως το περιβάλλον του έργου, ήτοι θα θίγονται τουλάχιστον ορισμένοι ή, ενδεχομένως, όλοι οι κάτοικοι της νήσου Ίου. Επιπλέον, θα μπορούσαν επίσης να ληφθούν υπόψη τα πρόσωπα που επηρεάζονται από τη συνδεδεμένη με το έργο τουριστική κίνηση ή από άλλες επιπτώσεις, όπως τη διαχείριση αποβλήτων ή την ύδρευση. Η ΜΠΕ θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα χρήσιμη προκειμένου να προσδιοριστούν οι ομάδες αυτές.

2) Η διαδικασία ενημερώσεως

44. Μετά τον προσδιορισμό του ενδιαφερόμενου κοινού, πρέπει, σε επόμενο στάδιο, να καθοριστούν τα κατάλληλα μέσα παροχής πληροφοριών για την ενημέρωσή του.

45. Το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ ορίζει ότι οι πληροφορίες παρέχονται με ανακοινώσεις ή με άλλα πρόσφορα μέσα, όπως τα ηλεκτρονικά μέσα, όπου αυτά είναι διαθέσιμα. Οι αναλυτικές ρυθμίσεις για την ενημέρωση του κοινού (παραδείγματος χάριν, με τοιχοκόλληση σε ορισμένη ακτίνα ή δημοσίευση στις τοπικές εφημερίδες) καθορίζονται, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 6, παράγραφος 5, από τα κράτη μέλη. Οι εν λόγω διατάξεις θα μπορούσαν να έχουν την έννοια ότι ο νομοθέτης της Ένωσης θεωρεί, κατ' αρχήν, επαρκή τη δημόσια ανακοίνωση.

46. Ωστόσο, το άρθρο 6, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ωρχους προβλέπει ότι το ενδιαφερόμενο κοινό πρέπει να ενημερώνεται είτε με δημόσια ανακοίνωση είτε μεμονωμένα, όπως ενδείκνυται, σε πρώιμο στάδιο της διαδικασίας λήψεως περιβαλλοντικών αποφάσεων και κατά κατάλληλο, έγκαιρο και αποτελεσματικό τρόπο. Εξ αυτού συνάγεται ότι τα αναφερόμενα στο άρθρο 6,

παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ «άλλα πρόσφορα μέσα» μπορεί να περιλαμβάνουν και την εξατομικευμένη ενημέρωση (14).

47. Ωστόσο, ούτε το δίκαιο της Ένωσης ούτε η σύμβαση του Ωρχους περιέχουν ακριβείς κανόνες σχετικά με τη μορφή της ενημέρωσης που πρέπει να επιλέγεται. Αντιθέτως, το άρθρο 6, παράγραφος 5, της οδηγίας ΕΠΕ αναθέτει στα κράτη μέλη να θεσπίσουν τις αναλυτικές ρυθμίσεις για την ενημέρωση του κοινού.

48. Όπως δε εκθέτουν και οι μετέχοντες στη διαδικασία, η ρύθμιση αυτή αποτελεί έκφραση της διαδικαστικής αυτονομίας των κρατών μελών. Ως εκ τούτου, οι ρυθμίσεις που θεσπίζουν τα κράτη μέλη δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκές από τους κανόνες που διέπουν παρόμοιες καταστάσεις υπαγόμενες στο εσωτερικό δίκαιο (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε να καθιστούν πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (15).

i) Η αρχή της ισοδυναμίας

49. Όσον αφορά την αρχή της ισοδυναμίας, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως θέτει ιδίως το ερώτημα κατά πόσο δικαιολογείται η διάκριση που γίνεται στην ελληνική νομοθεσία μεταξύ ορισμένων μεγαλύτερων έργων (κατηγορία Α) και άλλων, κατά κανόνα μικρότερων έργων (κατηγορία Β).

50. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως φαίνεται να προκύπτει συναφώς ότι η διαδικασία συμμετοχής του κοινού για έργα της κατηγορίας Β δεν διεξάγεται από τις περιφερειακές αλλά από τις τοπικές αρχές. Ως εκ τούτου, η ενημέρωση του κοινού γίνεται με τοπική ανάρτηση της οικείας ανακοινώσεως στα καταστήματα των τοπικών αρχών, δηλαδή στη νήσο Ίο.

51. Είναι εντούτοις εύλογο, η ευθύνη για μεγαλύτερα έργα, των οποίων οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις δεν έχουν κατά κανόνα μόνο τοπικό χαρακτήρα, να ανατίθεται στις περιφερειακές αρχές. Κατά συνέπεια, δεν δύναται να στοιχειοθετηθεί παραβίαση της αρχής της ισοδυναμίας.

ii) Η αρχή της αποτελεσματικότητας

52. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αρχή της αποτελεσματικότητας. Τούτο διότι η ενημέρωση του κοινού είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την εκ μέρους του αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων του συμμετοχής. Όποιος δεν ενημερώνεται, δεν έχει λόγο να ζητήσει περισσότερες πληροφορίες για το έργο ούτε να συμμετάσχει στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων ή να ζητήσει εμπροθέσμως έννομη προστασία (16).

53. Συνεπώς, δεν είναι δυνατόν να αρκεί οποιαδήποτε μορφή ανακοινώσεως εάν δεν διασφαλίζεται ότι το ενδιαφερόμενο κοινό έχει όντως τη δυνατότητα να λάβει γνώση αυτής. Αντιθέτως, η ενημέρωση του ενδιαφερόμενου κοινού πρέπει να του παρέχει εύλογη δυνατότητα πληροφόρησης σχετικά με τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων που αφορούν σχεδιαζόμενες δραστηριότητες και με τις δυνατότητες συμμετοχής του στη διαδικασία αυτή (17). Μόνον κατ' αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να επιτευχθεί και ο σκοπός του άρθρου 6, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ, ήτοι να παρέχεται στο ενδιαφερόμενο κοινό πραγματικά η δυνατότητα συμμετοχής στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων.

54. Όπου υπάρχουν ήδη καθιερωμένοι δίαυλοι παροχής πληροφοριών, η αποτελεσματικότητα των οποίων έχει αποδειχθεί στο παρελθόν, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται. Σε αντίθετη περίπτωση, πρέπει να εξετάζεται μέσω ποιων διαύλων πληροφόρησης είναι δυνατή η ενημέρωση αυτών των προσώπων. Στο πλαίσιο αυτό μπορούν να χρησιμοποιούνται οι τοπικές αλλά και οι εθνικές εφημερίδες, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση (18), το διαδίκτυο, οι αναρτήσεις σε πίνακες ανακοινώσεων (19) ή ακόμη και οι ατομικές κοινοποιήσεις (20).

55. Εναπόκειται εν τέλει στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει κατά πόσον, στην υπόθεση της κύριας δίκης, η ενημέρωση του κοινού ήταν σύμφωνη με τις απαιτήσεις αυτές.

56. Ωστόσο, επισημαίνεται συναφώς ότι η ανάρτηση στον πίνακα ανακοινώσεων στην έδρα της περιφερειακής διοικήσεως στη νήσο Σύρο θα μπορούσε να έχει μόνον πολύ περιορισμένη συμβολή

στην ενημέρωση του ενδιαφερόμενου κοινού. Και τούτο διότι τα περισσότερα μέλη του συγκεκριμένου κοινού βρίσκονταν στην Ίο, είναι δε αμφίβολο κατά πόσο είχαν εγκαίρως την ευκαιρία να λάβουν γνώση αυτής της αναρτήσεως. Ο περιορισμός σε μια τέτοια ανάρτηση και μόνον θα καθιστούσε υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων συμμετοχής.

57. Το κατά πόσον η δημοσίευση σε τοπική εφημερίδα θα συνιστούσε επαρκή ενημέρωση του κοινού θα έπρεπε να κριθεί με γνώμονα ιδίως την κυκλοφορία της εφημερίδας στην Ίο. Εάν αποδειχθεί ότι η επιλεγείσα εφημερίδα ή και μόνον το επίμαχο φύλλο αυτής δεν είχε ή είχε πολύ μικρό αναγνωστικό κοινό στην Ίο, θα ήταν και πάλι αμφίβολο κατά πόσον η ενημέρωση του ενδιαφερόμενου κοινού υπήρξε αποτελεσματική.

58. Ωστόσο, προκειμένου να κριθεί αν ορισμένα μέσα πληροφόρησης συνάδουν με την αρχή της αποτελεσματικότητας, ήτοι δεν περιορίζουν υπέρμετρα την άσκηση των δικαιωμάτων συμμετοχής του ενδιαφερόμενου κοινού, δέον όπως ληφθεί επίσης υπόψη κατά πόσον υπάρχουν πιο αποτελεσματικά μέσα πληροφόρησης που θα μπορούσαν να έχουν χρησιμοποιηθεί χωρίς να απαιτείται δυσανάλογη επιβάρυνση. Αν τέτοια μέσα δεν υφίστανται ή δεν είναι ικανά να εξασφαλίσουν το επιθυμητό αποτέλεσμα, φαίνεται περισσότερο αποδεκτή η επιλογή μέσων περιορισμένης αποτελεσματικότητας, καθόσον η οδηγία ΕΠΕ και η σύμβαση του Ωρχους δεν απαιτούν το ανέφικτο.

59. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ωστόσο, δεν αποκλείεται *εκ πρώτης όψεως* η ύπαρξη τέτοιων άλλων μέσων πληροφόρησης: Η προσέγγιση του τοπικού κοινού της Ίου θα μπορούσε να επιτευχθεί, σχετικά εύκολα, με ανακοινώσεις στις τοπικές διοικητικές υπηρεσίες της Ίου, σε κεντρικά σημεία, όπως το λιμάνι ή η αγορά, καθώς και στον χώρο εκτελέσεως του έργου.

60. Η Ελληνική Κυβέρνηση αναφέρθηκε μάλιστα στο ενδεχόμενο να χρησιμοποιήθηκαν τέτοιοι πρόσθετοι διάυλοι επικοινωνίας. Κατά συνέπεια, θα έπρεπε, ενδεχομένως, να εξεταστεί κατά πόσον το ενδιαφερόμενο κοινό ενημερώθηκε πράγματι επαρκώς με τον τρόπο αυτόν.

61. Ωστόσο, σοβαρές αμφιβολίες κατά πόσον η ενημέρωση του ενδιαφερόμενου κοινού ήταν επαρκής εγείρει το γεγονός ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν τεθεί υπόψη του Δικαστηρίου, στην υπόθεση της κύριας δίκης τα μέλη του εν λόγω κοινού δεν φαίνεται να έχουν εκφράσει τις απόψεις τους (21). Επιπλέον, ούτε η Ελληνική Κυβέρνηση ήταν σε θέση να δηλώσει κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου αν το ενδιαφερόμενο κοινό είχε εκφράσει τις απόψεις του κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αδειοδοτήσεως.

62. Εν κατακλείδι επισημαίνεται ότι το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ απαιτεί να υπάρχει ενημέρωση, η οποία να παρέχει στο κοινό που επηρεάζεται από το επίμαχο έργο εύλογη δυνατότητα έγκαιρης και σε αρχικό στάδιο πληροφόρησης σχετικά με τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων που αφορούν σχεδιαζόμενες δραστηριότητες και με τις δυνατότητες συμμετοχής του στη διαδικασία αυτή.

2. Επί της παροχής πληροφοριών

63. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως εκφράζει περαιτέρω επιφυλάξεις σχετικά με το γεγονός ότι οι πληροφορίες που αφορούσαν το έργο δεν ήταν διαθέσιμες στη Ίο αλλά μόνο στη Σύρο.

64. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας ΕΠΕ, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι πληροφορίες σχετικά με το έργο τίθενται στη διάθεση του ενδιαφερόμενου κοινού εντός εύλογου χρονικού διαστήματος.

65. Ελλείψει πιο συγκεκριμένων ρυθμίσεων, οι προϋποθέσεις για την εν λόγω πρόσβαση εμπίπτουν επίσης στη σφαίρα της διαδικαστικής αυτονομίας των κρατών μελών, όπως αυτή οριοθετείται από τις αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας.

66. Όσον αφορά την αρχή της ισοδυναμίας, επισημαίνεται ότι οι πληροφορίες για μικρότερα έργα της κατηγορίας Β διατίθενται επιτόπου, ενώ οι πληροφορίες για μεγαλύτερα έργα κατηγορίας Α που συνεπάγονται σημαντικότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι διαθέσιμες μόνο σε μεγαλύτερη απόσταση, στην έδρα της περιφερειακής διοικήσεως. Εντούτοις, και στο πλαίσιο αυτό, η ευθύνη της περιφερειακής διοικήσεως για μεγαλύτερα έργα είναι εύλογη.

67. Οι δυσχέρειες προσβάσεως στην πληροφόρηση είναι μάλλον ζήτημα που άπτεται της αρχής της αποτελεσματικότητας.

68. Δεν αμφισβητείται ότι η πρόσβαση στις πληροφορίες που αφορούν το έργο έχει μεγάλη σημασία για την αποτελεσματική συμμετοχή στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων. Εντούτοις, εάν το ενδιαφερόμενο κοινό έχει ενημερωθεί επαρκώς σχετικά με τη διαδικασία, ευλόγως αναμένεται από αυτό να καταβάλει κάποια προσπάθεια για να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες.

69. Εντούτοις, όσον αφορά τους όρους προσβάσεως στις πληροφορίες για το έργο, οι αρμόδιες υπηρεσίες οφείλουν να διασφαλίζουν την προσήκουσα ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων του κοινού και της επιβαρύνσεως που συνδέεται με την παροχή των πληροφοριών.

70. Το κατά πόσον οι όροι προσβάσεως στις σχετικές με το έργο πληροφορίες ήταν, στην υπόθεση της κύριας δίκης, όντως προσήκοντες αποτελεί και πάλι ζήτημα που πρέπει, σε τελική ανάλυση, να εξεταστεί από το εθνικό δικαστήριο.

71. Κρίσιμη, για την εκτίμηση του ζητήματος αυτού, είναι, αφενός, η επιβάρυνση την οποία συνεπαγόταν για τα μέλη του ενδιαφερόμενου κοινού η πρόσβαση στις σχετικές με το έργο πληροφορίες, ιδίως δε η διάρκεια και το κόστος του ταξιδιού μετ' επιστροφής από την Ίο στη Σύρο, στην περίπτωση που οι πληροφορίες, αντίθετα με τους ισχυρισμούς που προέβαλε η Ελλάδα, δεν ήταν, πράγματι, διαθέσιμες στην Ίο.

72. Αφετέρου, πρέπει να ληφθεί υπόψη η επιβάρυνση στην οποία θα είχαν υποβληθεί οι αρχές εάν είχαν καταστήσει δυνατή μια πρόσβαση στις σχετικές με το έργο πληροφορίες συνεπαγόμενη μικρότερη επιβάρυνση για το ενδιαφερόμενο κοινό. Στο πλαίσιο αυτό, η παροχή των πληροφοριών θα μπορούσε ενδεχομένως να πραγματοποιηθεί στην Ίο, η οποία αποτελεί τόπο εκτελέσεως του έργου αλλά και τόπο κατοικίας των περισσότερων, αν όχι όλων των μελών του ενδιαφερόμενου κοινού, ή να γίνει ηλεκτρονικώς, μέσω του διαδικτύου.

73. Ειδικότερα, ο μη δυσανάλογος χαρακτήρας της επιβάρυνσης σε περίπτωση που οι πληροφορίες παρέχονταν επιτόπου καταδεικνύεται από το γεγονός ότι, όπως ανέφερε η Ελλάδα, το κοινό έχει τη δυνατότητα να λάβει γνώση των πληροφοριών που αφορούν το έργο και στον δήμο όπου πρόκειται να υλοποιηθεί αυτό (22), κάτι που συνάδει, εξάλλου, με τις συστάσεις του Μάαστριχτ (23).

74. Συνοψίζοντας, πρέπει επομένως να γίνει δεκτό ότι, κατά τον καθορισμό των προϋποθέσεων για την παροχή πληροφοριών κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας ΕΠΕ, η επιβάρυνση των μελών του ενδιαφερόμενου κοινού που συνδέεται με την άσκηση του δικαιώματος προσβάσεως πρέπει να είναι ανάλογη προς την επιβάρυνση των αρχών.

3. Επί του τόπου της διαβουλεύσεως

75. Τέλος, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως εκφράζονται αμφιβολίες σχετικά με τη διεξαγωγή της διαβουλεύσεως στη Σύρο.

76. Αφετηρία για την εκτίμηση του ζητήματος αυτού αποτελεί το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ. Κατά το άρθρο αυτό, στο ενδιαφερόμενο κοινό παρέχεται έγκαιρα και πραγματικά η δυνατότητα να συμμετάσχει στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων σχετικά με το περιβάλλον. Οι αναλυτικές ρυθμίσεις για τη διαβούλευση με το ενδιαφερόμενο κοινό (παραδείγματος χάριν, με την υποβολή γραπτών προτάσεων ή τη διενέργεια δημοσκοπήσεων) καθορίζονται επίσης, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 5, από τα κράτη μέλη.

77. Προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον οι με τον τρόπο αυτό εφαρμοσθέντες κανόνες συμμετοχής του κοινού συνάδουν με την οδηγία ΕΠΕ, απαιτείται παρόμοια στάθμιση με εκείνη που γίνεται στην περίπτωση των κανόνων περί παροχής των πληροφοριών.

78. Κατευθυντήρια γραμμή για το θέμα αυτό παρέχει απόφαση του Δικαστηρίου, η οποία έκρινε ότι η επιβολή διοικητικού τέλους για τη συμμετοχή του κοινού σε ορισμένες εκτιμήσεις περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν είναι, καθαυτή, ασυμβίβαστη προς τους σκοπούς της οδηγίας ΕΠΕ. Εντούτοις το Δικαστήριο τόνισε επίσης ότι τα τέλη αυτά δεν επιτρέπεται να καθορίζονται σε τόσο υψηλά επίπεδα,

ώστε να εμποδίζουν την οδηγία να παράγει πλήρως τα αποτελέσματά της με βάση τον σκοπό που επιδιώκει (24).

79. Επομένως, ιδιαίτερα σημαντικό για τη στάθμιση είναι κατά πόσον οι κανόνες για τη συμμετοχή του κοινού επηρεάζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα της οδηγίας ΕΠΕ.

80. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι επηρεάζεται η πλήρης αποτελεσματικότητα της οδηγίας, εάν τα μέλη του ενδιαφερόμενου κοινού όφειλαν όντως να μεταβούν υποχρεωτικώς σε συγκεκριμένη ημερομηνία στη Σύρο για να συμμετάσχουν στη διαδικασία. Η συμμετοχή σε γραπτή ή ηλεκτρονική μορφή, η οποία όπως υποστήριξε η Ελλάδα ήταν πράγματι δυνατή (25) και προβλέπεται ρητώς στο άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ, ως πιθανή μορφή συμμετοχής (26), θα συνεπαγόταν, πράγματι, σαφώς μικρότερη επιβάρυνση για όλους τους εμπλεκόμενους.

81. Ως εκ τούτου, κατά τη ρύθμιση της διαβουλεύσεως με το ενδιαφερόμενο κοινό, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ, η επιβάρυνση των μελών του ενδιαφερόμενου κοινού που συνδέεται με τη συμμετοχή στη διαδικασία πρέπει να είναι ανάλογη προς την επιβάρυνση των αρχών.

2. Επί της ενάρξεως της προθεσμίας ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως

82. Το δεύτερο ερώτημα του Συμβουλίου της Επικρατείας αφορά το κατά πόσον, λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως επί του πρώτου ερωτήματος, ρυθμίσεις που προβλέπουν ότι η δημοσίευση της αδειοδοτήσεως του έργου σε συγκεκριμένο δικτυακό τόπο σηματοδοτεί την έναρξη της προθεσμίας των 60 ημερών για την άσκηση αιτήσεως ακυρώσεως είναι συμβατές με τα άρθρα 6 και 11 της οδηγίας ΕΠΕ και με το άρθρο 47 του Χάρτη.

1. Επί του παραδεκτού του δεύτερου ερωτήματος

83. Κατ' αρχάς πρέπει να εξεταστεί, κατά πόσον το εν λόγω ερώτημα ασκεί ουσιώδη επιρροή στην έκβαση της δίκης, αν δηλαδή υποβάλλεται παραδεκτώς. Και τούτο διότι, κατά την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, σε περιπτώσεις αιτήσεων ακυρώσεως που ασκήθηκαν πριν από τις 12 Απριλίου 2017, όπως η αίτηση ακυρώσεως στην υπόθεση της κύριας δίκης, μπορεί να προβληθεί ο ισχυρισμός ότι, πέραν της προβλεπόμενης στον νόμο λήξεως της προθεσμίας, ο αιτών έλαβε το πρώτον μεταγενεστέρως γνώση της προσβαλλόμενης πράξεως. Αυτό έχει κατά την άποψή μου την έννοια ότι, στις περιπτώσεις αυτές, η προθεσμία ασκήσεως της αιτήσεως ακυρώσεως αρχίζει να τρέχει από τον χρόνο της πραγματικής γνώσεως.

84. Καθόσον οι αιτούντες της κύριας δίκης προβάλλουν ευλόγως ότι έλαβαν γνώση της άδειας το πρώτον κατά την έναρξη των κατασκευαστικών εργασιών, ο δε ισχυρισμός αυτός επιρρωννύεται και από τις σκέψεις που εκτέθηκαν στο πλαίσιο της απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα δεν είναι κρίσιμη για την έκβαση της δίκης στο πλαίσιο της εθνικής διαδικασίας.

85. Από την άλλη πλευρά, το Συμβούλιο της Επικρατείας επισημαίνει ότι το χρονικό σημείο της πραγματικής γνώσεως δεν μπορεί να απέχει χρονικό διάστημα πέραν του ευλόγου από το χρονικό σημείο που προβλέπεται στον νόμο, ήτοι από την ανάρτηση στο διαδίκτυο. Κατά συνέπεια, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο το Συμβούλιο της Επικρατείας να τείνει, στην κύρια δίκη, να θεωρήσει ότι η υπέρβαση της νόμιμης προθεσμίας κατά ενάμισι έτος δεν είναι εύλογη.

86. Συνεπώς, δεδομένου ότι εν αμφιβολία τεκμαίρεται ότι αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι κρίσιμη για την έκδοση αποφάσεως στην κύρια δίκη (27), το ερώτημα αυτό είναι παραδεκτό.

2. Η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα

87. Η οδηγία ΕΠΕ δεν περιέχει καμία ρύθμιση σχετικά με το κατά πόσον η προθεσμία για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος κατά αδειοδοτήσεως έργου μπορεί να αρχίζει με την ανάρτησή της στο διαδίκτυο.

88. Κατά το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας ΕΠΕ εφόσον ληφθεί απόφαση για τη χορήγηση ή απόρριψη συναίνεσης, η αρμόδια αρχή ή αρχές ενημερώνουν το κοινό σχετικά, σύμφωνα με τις

ενδεδειγμένες διαδικασίες. Το άρθρο 9, παράγραφος 1, περιέχει μεν, εκτός αυτού, περαιτέρω απαιτήσεις που αφορούν το περιεχόμενο της γνωστοποίησης, όχι όμως συγκεκριμένους κανόνες σχετικά με τη διαδικασία.

89. Επιπλέον, ούτε οι διατάξεις επί των οποίων θα μπορούσε να βασιστεί ένδικο βοήθημα για την προσβολή χορηγηθείσας αδείας για έργο, είτε πρόκειται για το άρθρο 11 της οδηγίας ΕΠΕ είτε για το άμεσο αποτέλεσμα διατάξεων της οδηγίας (28) ή για το άρθρο 9, παράγραφος 3, της συμβάσεως του Ώρχους σε συνδυασμό με το άρθρο 47, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (29), προβλέπουν κατά πόσον η ανάρτηση στο διαδίκτυο μπορεί να αποτελεί αφετηρία της προθεσμίας ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος.

90. Ως εκ τούτου, για αμφότερα τα προαναφερθέντα ζητήματα, ήτοι τόσο για την προθεσμία ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος όσο και για τη διαδικασία της γνωστοποίησης, ισχύει η διαδικαστική αυτονομία των κρατών μελών, όπως αυτή οριοθετείται από τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

1) Η αρχή της ισοδυναμίας

91. Και ως προς το ζήτημα αυτό είναι και πάλι κρίσιμη η διάκριση μεταξύ μεγαλύτερων και μικρότερων έργων. Μόνο στην περίπτωση των έργων κατηγορίας Α προβλέπεται ότι η προθεσμία για την άσκηση αιτήσεως ακυρώσεως αρχίζει με την ανάρτηση στο διαδίκτυο. Αντιθέτως, στην περίπτωση των έργων της κατηγορίας Β, η προθεσμία για την άσκηση αιτήσεως ακυρώσεως ενεργοποιείται από την πραγματική γνώση της αδειοδοτήσεως.

92. Το μέγεθος και η σημασία των εκάστοτε έργων αποτελεί επιχείρημα του οποίου γίνεται επίκληση τόσο υπέρ όσο και κατά αυτής της διακρίσεως. Αφενός, εκφράζονται επιφυλάξεις σχετικά με το γεγονός ότι η δυνατότητα προσβάσεως στη δικαιοσύνη περιορίζεται όταν πρόκειται για έργα με μεγαλύτερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Αφετέρου, επισημαίνεται η ιδιαίτερη σημασία και ο περιορισμένος αριθμός των μεγαλύτερων έργων που δικαιολογούσαν τη διαφορετική μεταχείριση.

93. Εν τέλει, είναι κατ' αρχήν δικαιολογημένη η θέσπιση νέας μεθόδου γνωστοποίησης και, κατά συνέπεια, νέων ρυθμίσεων για την προθεσμία ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως μόνο για τα μεγαλύτερα έργα. Πρώτον, ο περιορισμένος αριθμός αυτών των έργων διευκολύνει τη δοκιμαστική εφαρμογή αυτών των μεθόδων (30). Δεύτερον, και μόνον λόγω του όγκου των επενδύσεων, η ανάγκη για ασφάλεια δικαίου στα έργα αυτά είναι αυξημένη. Και τρίτον, το ενδιαφερόμενο κοινό περιλαμβάνει εκ φύσεως, στην περίπτωση μεγαλύτερων έργων, μεγαλύτερο κύκλο προσώπων. Εάν αφετηρία για την προθεσμία ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως δεν αποτελούσε η γνωστοποίηση αλλά μόνο η πραγματική γνώση, θα ήταν δύσκολο να προβλεφθεί πότε θα έπαυε να είναι δυνατή η προσβολή με αίτηση ακυρώσεως.

94. Ως εκ τούτου, δεν φαίνεται να υπάρχει παραβίαση της αρχής της ισοδυναμίας.

2) Η αρχή της αποτελεσματικότητας

95. Σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας, η άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης δεν μπορεί να καθίσταται πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής.

96. Σε αυτό το πλαίσιο, δέον όπως εξεταστεί κατ' αρχάς η δημοσίευση στο διαδίκτυο και στη συνέχεια η διαδρομή των προθεσμιών για την άσκηση αιτήσεως ακυρώσεως.

i) Επί της δημοσίευσής στο διαδίκτυο

97. Η ανάρτηση της αδειοδοτήσεως στο διαδίκτυο είναι καθαυτή συμβατή με την αρχή της αποτελεσματικότητας.

98. Οι αιτούντες της κύριας δίκης ορθώς επικαλούνται ότι το Δικαστήριο, προ δεκαετίας περίπου, αναφερόμενο στον τομέα της προστασίας των καταναλωτών, εξέφρασε αμφιβολίες για το κατά πόσον η αποκλειστική χρήση του διαδικτύου είναι συμβατή με την αρχή της αποτελεσματικότητας (31).

Ακόμη και σήμερα, ενδέχεται να υπάρχουν περιοχές στις οποίες το διαδίκτυο δεν είναι επαρκώς διαδεδомένο, ώστε να μπορεί κανείς να βασίζεται αποκλειστικά σε αυτό (32).

99. Εντούτοις, τουλάχιστον στην κύρια δίκη, δεν προέκυψαν ενδείξεις ότι, σε σύγκριση με άλλες μορφές γνωστοποιήσεως, η ανάρτηση στο διαδίκτυο καθιστά ιδιαίτερος δυσχερή την άσκηση δικαιωμάτων. Τουναντίον: Ακόμη και η *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* δημοσιεύεται σε ηλεκτρονική μορφή στο διαδίκτυο· κατά κανόνα μάλιστα, σήμερα, μόνο η ηλεκτρονική έκδοση είναι αυθεντική και παράγει έννομα αποτελέσματα (33). Επιπλέον, το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ αναφέρει τα ηλεκτρονικά μέσα ως μέσο επικοινωνίας στο πλαίσιο της ενημερώσεως του κοινού. Αυτό αποτελεί επαρκή λόγο για τον οποίο πρέπει και τα κράτη μέλη να έχουν στη διάθεσή τους τη μέθοδο αυτή.

ii) Επί της προθεσμίας ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως

100. Για λόγους ασφάλειας δικαίου επιτρέπεται, κατ' αρχήν, η δυνατότητα ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος κατά πράξεως να εξαρτάται από την τήρηση ορισμένης προθεσμίας (34).

101. Ειδικότερα, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η εξάρτηση ενάρξεως της προθεσμίας που τάσσεται για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος από γνωστοποίηση της οποίας ο ενδιαφερόμενος έλαβε γνώση ή όφειλε να έχει λάβει γνώση, δεν συνιστά υπέρμετρη δυσχέρεια (35). Αντιθέτως, θα ήταν αντίθετο προς την αρχή της αποτελεσματικότητας να αντιτάσσεται σε ορισμένο πρόσωπο η προθεσμία σε περίπτωση που η συμπεριφορά των εθνικών αρχών, σε συνδυασμό με την ύπαρξη της προθεσμίας, θα είχε ως αποτέλεσμα τη στέρηση κάθε δυνατότητας του προσώπου αυτού να επικαλεστεί τα δικαιώματά του ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων (36), ήτοι σε περίπτωση που η εκπρόθεσμη άσκηση του ενδίκου βοηθήματος οφείλεται σε συμπεριφορά των αρχών (37).

102. Ως εκ τούτου, εναπόκειται στο Συμβούλιο της Επικρατείας να εξετάσει κατά πόσον η συμπεριφορά των ελληνικών αρχών στέρησε από τους αιτούντες κάθε δυνατότητα να επικαλεστούν τα δικαιώματά τους και, ιδίως, αν η εκπρόθεσμη άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως οφείλεται σε ενέργειες των αρχών.

103. Οι απόψεις της Ελλάδας και της εταιρίας 105 Ανώνυμη Τουριστική και Τεχνική Εταιρεία Εκμετάλλευσης Ακινήτων συγκλίνουν στο ότι άπαντες όφειλαν να γνωρίζουν τους κανόνες που διέπουν την ανάρτηση των αδειών στο διαδίκτυο και, ως εκ τούτου, και οι αιτούντες της κύριας δίκης όφειλαν να είχαν λάβει γνώση της αναρτήσεως της επίμαχης άδειας.

104. Ωστόσο, ο ισχυρισμός αυτός δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται αίτηση ακυρώσεως κατά αδειοδοτήσεως έργου για το οποίο απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Πράγματι, μια τέτοια αδειοδότηση προϋποθέτει, πρώτον, υπό το πρίσμα της συμμετοχής του κοινού, κατά το άρθρο 6 της οδηγίας ΕΠΕ, περαιτέρω ενημέρωση για το έργο. Δεύτερον, πρέπει το ένδικο βοήθημα, κατά το άρθρο 11 της οδηγίας ΕΠΕ, να διασφαλίζει ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Επί της συμμετοχής του κοινού

105. Η συμμετοχή του κοινού είναι κρίσιμη, προπάντων διότι το ενδιαφερόμενο κοινό πρέπει να έχει εμπιστοσύνη ότι ένα έργο, για το οποίο απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, θα αδειοδοτηθεί μόνο με βάση τη συμμετοχή του κοινού, σύμφωνα με το άρθρο 6 της οδηγίας ΕΠΕ. Η συμμετοχή περιλαμβάνει ιδίως την ενημέρωση σχετικά με τη διαδικασία αδειοδοτήσεως, η οποία παρέχει στο κοινό που επηρεάζεται από το επίμαχο έργο εύλογη δυνατότητα έγκαιρης και σε αρχικό στάδιο πληροφόρησης σχετικά με τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων που αφορούν σχεδιαζόμενες δραστηριότητες και με τις δυνατότητες συμμετοχής του στη διαδικασία αυτή (38). Εάν, επομένως, τα μέλη του ενδιαφερόμενου κοινού δεν ενημερωθούν για τη διαδικασία, δεν οφείλουν να αναμένουν ότι θα χορηγηθεί και θα γνωστοποιηθεί άδεια που τα αφορά.

106. Στην περίπτωση αυτή, είναι αμφίβολο κατά πόσον το γεγονός και μόνο ότι μια απόφαση είναι διαθέσιμη εκ των υστέρων σε συγκεκριμένο δικτυακό τόπο αρκεί για την τήρηση των υποχρεώσεων ενημερώσεως που προβλέπει το άρθρο 9 της οδηγίας ΕΠΕ (39). Όπως δε, με πειστικό τρόπο, εκθέτουν οι αιτούντες της κύριας δίκης, απαιτείται μια αφορμή ώστε οι ενδιαφερόμενοι να πραγματοποιήσουν

αναζήτηση σε δικτυακό τόπο για να εξακριβώσουν αν έχει δημοσιευτεί εκεί απόφαση η οποία θα μπορούσε να επηρεάσει την κατάστασή τους.

107. Κατά συνέπεια, αντίκειται στα άρθρα 9 και 11 της οδηγίας ΕΠΕ να αντιστασσει έναντι μελών του ενδιαφερόμενου κοινού, που δεν έλαβαν πραγματική γνώση της αδειοδοτήσεως έργου, προθεσμία για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος που αρχίζει να τρέχει από την ανάρτηση της άδειας στο διαδίκτυο, σε περίπτωση που δεν τους έχει δοθεί, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας, εύλογη δυνατότητα να ενημερωθούν προηγουμένως σχετικά με τη διαδικασία αδειοδοτήσεως.

Επί της ευρείας προσβάσεως στη δικαιοσύνη

108. Το αποτέλεσμα αυτό ανταποκρίνεται στον σκοπό της διασφάλισης ευρείας προσβάσεως στη δικαιοσύνη.

109. Ο σκοπός της διασφάλισης ευρείας προσβάσεως στη δικαιοσύνη για το ενδιαφερόμενο κοινό διαλαμβάνεται στο άρθρο 11, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας ΕΠΕ, καθώς και στο άρθρο 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ωρχους. Το εν λόγω εδάφιο αφορά τον καθορισμό, εκ μέρους των κρατών μελών, του τι αποτελεί επαρκές συμφέρον και τι προσβολή δικαιώματος, στο πλαίσιο ενδίκου βοηθήματος κατά το άρθρο 11 της οδηγίας.

110. Ωστόσο, το Δικαστήριο ορθώς έλαβε υπόψη τον εν λόγω σκοπό όχι μόνο κατά την εξέταση του ζητήματος της υπάρξεως επαρκούς συμφέροντος ή προσβολής δικαιώματος (40), αλλά και κατά την εξέταση των κριτηρίων αναγνώρισης των περιβαλλοντικών οργανώσεων (41), του κατά πόσον το κόστος των δικαστικών διαδικασιών είναι υπερβολικό (42), του κατά πόσον χωρεί επίκληση διαδικαστικών πλημμελειών κατά τη διενέργεια της εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων (43) και, ιδίως, της αποτελεσματικότητας του ασκούμενου ένδικου βοηθήματος (44).

111. Ως εκ τούτου, ο σκοπός της διασφάλισης ευρείας προσβάσεως στη δικαιοσύνη θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την εξέταση του κατά πόσον η προθεσμία άσκησης ενδίκου βοηθήματος, η οποία εκκινεί από την ανάρτηση της άδειας του έργου στο διαδίκτυο, καθιστά υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων του άρθρου 11 της οδηγίας ΕΠΕ. Εντούτοις, θα ήταν αντίθετο προς τον σκοπό της ευρείας προσβάσεως στη δικαιοσύνη να αρχίζει να τρέχει η προθεσμία για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος από γνωστοποίηση την οποία δεν όφειλε να αναμένει το ενδιαφερόμενο κοινό εξαιτίας ανεπαρκούς ενημερώσεως σχετικά με τη διαδικασία αδειοδοτήσεως.

Επί της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 11 της οδηγίας ΕΠΕ

112. Το συμπέρασμα αυτό δεν ανατρέπεται ούτε με επίκληση της αποφάσεως North East Pylon Pressure Campaign και Sheehy (45). Είναι γεγονός ότι, με την εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε ότι στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 11, παράγραφος 1, της οδηγίας ΕΠΕ εμπίπτουν μόνον οι πτυχές μιας διαφοράς που συνίστανται στην προβολή του δικαιώματος του κοινού να συμμετέχει στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων σύμφωνα με τους σαφείς κανόνες που καθορίζονται συναφώς από την οδηγία ΕΠΕ (46). Αντιθέτως, αποκλείονται ένδικα βοηθήματα που στηρίζονται στις λοιπές διατάξεις της οδηγίας αυτής και, κατά μείζονα λόγο, σε οποιοδήποτε άλλο νομοθέτημα, είτε της Ένωσης είτε των κρατών μελών (47).

113. Η διαπίστωση αυτή θα μπορούσε να έχει την έννοια ότι ένδικο βοήθημα κατά το άρθρο 11, παράγραφος 1, της οδηγίας ΕΠΕ μπορεί να βάλλει μόνο κατά αποφάσεων που συνδέονται άμεσα με τις προϋποθέσεις συμμετοχής του κοινού, αλλά όχι κατά της αδειοδοτήσεως του έργου αυτής καθαυτήν. Ως εκ τούτου, ένδικο βοήθημα που βάλλει κατά της αδειοδοτήσεως θα μπορούσε να βασίζεται μόνο στο άμεσο αποτέλεσμα των διατάξεων της οδηγίας ΕΠΕ (48) ή στο άρθρο 9, παράγραφος 3, της συμβάσεως του Ωρχους, σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (49).

114. Ωστόσο, μια τέτοια ερμηνεία της νομολογίας αυτής δεν είναι πειστική.

115. Τυχόν περιορισμός του ενδίκου βοηθήματος που προβλέπεται στο άρθρο 11 της οδηγίας ΕΠΕ μόνον σε ζητήματα που άπτονται της συμμετοχής του κοινού, χωρίς να είναι δυνατή η προσβολή της νομιμότητας της αδειοδοτήσεως, θα καθιστούσε το ένδικο βοήθημα άσκοπο και θα του στερούσε κάθε

πρακτική αποτελεσματικότητα. Η συμμετοχή του κοινού δεν αποτελεί αυτοσκοπό και το ίδιο ισχύει και για την προσβολή της. Αντιθέτως, το ενδιαφερόμενο κοινό έχει ιδιαίτερο συμφέρον για τη συμμετοχή αυτήν, ιδίως διότι μέσω αυτής μπορεί να επηρεάσει την αδειοδότηση και τις επιπτώσεις της.

116. Ως εκ τούτου, οι σχετικές διατάξεις δημιουργούν επίσης έναν άρρηκτο σύνδεσμο μεταξύ του ενδίκου βοηθήματος που προβλέπεται στο άρθρο 11 της οδηγίας ΕΠΕ και της αδειοδότησεως του έργου.

117. Κατά το άρθρο 11, παράγραφος 1, σε ορισμένα μέλη του ενδιαφερόμενου κοινού παρέχεται πρόσβαση σε διαδικασία εξέτασεως ενώπιον δικαστηρίου ή άλλου ανεξάρτητου και αμερόληπτου οργάνου συσταθέντος νομοθετικά, προκειμένου να αμφισβητήσουν την ουσιαστική ή τη διαδικαστική νομιμότητα αποφάσεων που εμπίπτουν στις διατάξεις της οδηγίας αυτής περί συμμετοχής του κοινού.

118. Η αδειοδότηση έργου, για το οποίο απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αποτελεί τέτοια απόφαση, επί της οποίας εφαρμόζονται οι διατάξεις περί συμμετοχής του κοινού.

119. Πράγματι, κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας ΕΠΕ, τα κράτη μέλη οφείλουν να υποβάλλουν σε υποχρεωτική αδειοδότηση τα έργα που αναφέρονται στην παράγραφο 4, τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον λόγω, μεταξύ άλλων, της φύσεως, του μεγέθους ή της θέσεώς τους, και να λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλισθεί ότι τα έργα αυτά υπόκεινται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

120. Κατά το άρθρο 3 της οδηγίας ΕΠΕ, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων εντοπίζει, περιγράφει και αξιολογεί δεόντως, υπό το πρίσμα κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως και σύμφωνα με τα άρθρα 4 έως 12, τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις ενός έργου επί ορισμένων περιβαλλοντικών παραγόντων. Η συμμετοχή του κοινού που προβλέπεται στο άρθρο 6 αποτελεί μέρος αυτής της διαδικασίας εντοπισμού, περιγραφής και αξιολογήσεως και πρέπει, κατά το άρθρο 8, να λαμβάνεται υπόψη κατά τη διαδικασία αδειοδότησεως.

121. Με ακόμη πιο άμεσο τρόπο προκύπτει η σχέση αυτή μεταξύ ενδίκου βοηθήματος και αδειοδότησεως από τα άρθρα 6 και 9, παράγραφος 2, της συμβάσεως του Ωρχους. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχεία α' και β', η διαδικασία συμμετοχής του κοινού εφαρμόζεται κατά την αδειοδότηση δραστηριοτήτων που αναφέρονται στο παράρτημα I και κατά τη λήψη αποφάσεων για άλλες προτεινόμενες δραστηριότητες που δύνανται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Και στο άρθρο 9, παράγραφος 2, προβλέπεται δυνατότητα αμφισβήτησεως της ουσιαστικής και τυπικής νομιμότητας των αποφάσεων, πράξεων και παραλείψεων που υπόκεινται στις διατάξεις του άρθρου 6 ([50](#)).

122. Συνακόλουθα, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι το δικαίωμα προσβολής με ένδικο βοήθημα κατά το άρθρο 11 της οδηγίας ΕΠΕ, μετά την το πρώτον εισαγωγή του, εφαρμόζοταν ήδη επί των διοικητικών διαδικασιών αδειοδότησεως οι οποίες είχαν κινηθεί πριν από την εκπνοή της οικείας προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, εφόσον αυτές κατέληξαν σε χορήγηση αδείας μετά την ως άνω ημερομηνία ([51](#)). Το χρονικό σημείο κατά το οποίο έλαβε χώρα η συμμετοχή του κοινού δεν ασκούσε συναφώς επιρροή.

123. Επιπλέον, τουλάχιστον οι αναγνωρισμένες περιβαλλοντικές οργανώσεις δεν υπόκεινται, στο πλαίσιο της διαδικασίας προσβολής, στον περιορισμό να επικαλούνται μόνον παράβαση των κανόνων περί συμμετοχής του κοινού. Αντιθέτως, οι οργανώσεις αυτές μπορούν να επικαλούνται ενώπιον δικαστηρίου τους κανόνες του εθνικού δικαίου που μεταφέρουν τη νομοθεσία της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος στην εθνική έννομη τάξη, καθώς και τους κανόνες του δικαίου περιβάλλοντος της Ένωσης που έχουν άμεσο αποτέλεσμα ([52](#)).

Επί της δυνατότητας χωριστής ένδικης διαδικασίας για διαδικαστικές πλημμέλειες

124. Επιπλέον, ούτε το γεγονός ότι τα κράτη μέλη καθορίζουν, κατά το άρθρο 11, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ, σε ποιο στάδιο της διαδικασίας είναι δυνατόν να προσβάλλονται αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις κατά το άρθρο 11, παράγραφος 1, αποκλείει να λαμβάνονται υπόψη σε σχέση με τη

διαδρομή της προθεσμίας ασκήσεως του ενδίκου βοηθήματος οι πλημμέλειες της ενημερώσεως κατά το άρθρο 6, παράγραφος 2.

125. Είναι γεγονός ότι σε ορισμένα κράτη μέλη συγκεκριμένες διαδικαστικές πλημμέλειες κατά τη διεξαγωγή εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν μπορούν να προσβληθούν με την άσκηση ενδίκου βοηθήματος που βάλλει κατά της αδειοδοτήσεως, αλλά πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο χωριστής ένδικης διαδικασίας (53).

126. Ωστόσο, στην Ελλάδα δεν φαίνεται να προβλέπονται τέτοιες χωριστές διαδικασίες.

127. Κυρίως όμως ένα τέτοιο χωριστό ένδικο βοήθημα θα μπορούσε να διασφαλίσει την αποτελεσματική προστασία των διαδικαστικών δικαιωμάτων των οποίων γίνεται επίκληση, μόνον εάν η άσκησή του θα απέκλειε την εν τω μεταξύ, κατά τρόπο οριστικό και απρόσβλητο, αδειοδότηση του έργου (54). Πράγματι, η αιτίαση περί προσβολής διαδικαστικών δικαιωμάτων δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά πρέπει να επιδιώκει να εξασφαλίσει στον ασκούντα το ένδικο βοήθημα πραγματικό όφελος. Σε αντίθετη περίπτωση δεν θα υφίστατο επαρκές έννομο συμφέρον (55). Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ένα τέτοιο όφελος προϋποθέτει ότι το ένδικο βοήθημα μπορεί να επηρεάσει την απόφαση που λαμβάνεται για το έργο.

128. Για τον λόγο αυτόν, οι αρμόδιες εθνικές αρχές (και τα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα (56)) υποχρεούνται, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων που τους απονέμονται, να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να θεραπεύουν την παράλειψη εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, για παράδειγμα, ανακαλώντας ή αναστέλλοντας μια ήδη χορηγηθείσα άδεια, προκειμένου να είναι δυνατή η πραγματοποίηση τοιαύτης εκτίμησης (57). Επομένως, δεκτική προσβολής δεν είναι μόνον η απόφαση να μην διενεργηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αλλά και, κατά περίπτωση, τυχόν διενεργηθείσα εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων η οποία ενέχει πλημμέλειες (58).

129. Ως εκ τούτου, η εξουσία που αναγνωρίζεται με το άρθρο 11, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ και αφορά τον καθορισμό του σταδίου της διαδικασίας κατά το οποίο μπορούν να προσβληθούν ορισμένες αποφάσεις δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να μην λαμβάνεται υπόψη, κατά την κρίση σχετικά με τη διαδρομή της προθεσμίας ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος βάλλοντος κατά της αδειοδοτήσεως, σοβαρή διαδικαστική πλημμέλεια αφορώσα την ενημέρωση του ενδιαφερόμενου κοινού, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 2.

Τα συμφέροντα του φορέα υλοποίησης του έργου

130. Τέλος, ούτε το έννομο συμφέρον του φορέα υλοποίησης του έργου για ασφάλεια δικαίου εμποδίζει να λαμβάνεται υπόψη η τυχόν πλημμελής ενημέρωση όσον αφορά τη διαδρομή της προθεσμίας. Συγκεκριμένα, ο φορέας αυτός δεν είναι ανυπεράσπιστος έναντι των πλημμελειών της ενημερώσεως του ενδιαφερόμενου κοινού από τις αρχές. Σε περίπτωση που διατηρεί αμφιβολίες για το κατά πόσον επαρκούν οι γνωστοποιήσεις στις οποίες προβαίνουν οι αρχές, δύναται να λάβει ο ίδιος συμπληρωματικώς κατάλληλα μέτρα, όπως να προβεί σε αναρτήσεις στην τοποθεσία εκτελέσεως του έργου ή σε άλλα ενδεδειγμένα σημεία, ή σε καταχωρίσεις σε τοπικές εφημερίδες. Με τέτοιου είδους μέτρα, τα μέλη του ενδιαφερόμενου κοινού μπορούν να λάβουν πράγματι γνώση της αδειοδοτήσεως του έργου και τους παρέχεται εύλογη δυνατότητα να ενημερωθούν σχετικά με τη διαδικασία αδειοδοτήσεως.

3) Ενδιάμεσο συμπέρασμα

131. Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι αντίκειται στα άρθρα 9 και 11 της οδηγίας ΕΠΕ να αντιτάσσεται έναντι μελών του ενδιαφερόμενου κοινού που δεν έλαβαν πραγματική γνώση της αδειοδοτήσεως έργου προθεσμία για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος που αρχίζει να τρέχει από την ανάρτηση της άδειας στο διαδίκτυο, σε περίπτωση που δεν τους έχει δοθεί προηγουμένως, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας, εύλογη δυνατότητα να ενημερωθούν σχετικά με τη διαδικασία αδειοδοτήσεως.

V. Πρόταση

132. Επομένως, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

- 1) Το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/92/ΕΕ, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον, απαιτεί να υπάρχει ενημέρωση, η οποία να παρέχει στο κοινό που επηρεάζεται από το επίμαχο έργο εύλογη δυνατότητα έγκαιρης και σε αρχικό στάδιο πληροφόρησης σχετικά με τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων που αφορούν σχεδιαζόμενες δραστηριότητες και με τις δυνατότητες συμμετοχής του στη διαδικασία αυτή.
- 2) Κατά τον καθορισμό των προϋποθέσεων για την παροχή πληροφοριών κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2011/92, η επιβάρυνση των μελών του ενδιαφερόμενου κοινού που συνδέεται με την άσκηση του δικαιώματος προσβάσεως πρέπει να είναι ανάλογη προς την επιβάρυνση των αρχών.
- 3) Κατά τη ρύθμιση της διαβουλεύσεως με το ενδιαφερόμενο κοινό, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας 2011/92, η επιβάρυνση των μελών του ενδιαφερόμενου κοινού που συνδέεται με τη συμμετοχή στη διαδικασία πρέπει να είναι ανάλογη προς την επιβάρυνση των αρχών.
- 4) Αντίκειται στα άρθρα 9 και 11, της οδηγίας 2011/92 να αντιστασεται έναντι μελών του ενδιαφερόμενου κοινού που δεν έλαβαν πραγματική γνώση της αδειοδοτήσεως έργου προθεσμία για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος που αρχίζει να τρέχει από την ανάρτηση της άδειας στο διαδίκτυο, σε περίπτωση που δεν τους έχει δοθεί προηγουμένως, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας, εύλογη δυνατότητα να ενημερωθούν σχετικά με τη διαδικασία αδειοδοτήσεως.

---

1 Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

---

2 Βλ. προσφάτως, μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 16ης Σεπτεμβρίου 2015, Alpha Bank Cyprus (C-519/13, EU:C:2015:603), της 2ας Μαρτίου 2017, Henderson (C-354/15, EU:C:2017:157), και της 6ης Σεπτεμβρίου 2018, Catlin Europe (C-21/17, EU:C:2018:675).

---

3 Σύμβαση για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα του 1998 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 4), η οποία εγκρίθηκε με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 1).

---

4 Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 2012, L 26, σ. 1).

---

5 Οδηγία 2003/4/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2003, για την πρόσβαση του κοινού σε περιβαλλοντικές πληροφορίες (ΕΕ 2003, L 41, σ. 26).

---

6 Αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochránárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 42), της 12ης Μαΐου 2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289, σκέψη 41), και της 15ης Μαρτίου 2018, North East Pylon Pressure Campaign και Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185, σκέψη 50).

---

7 Αιτιολογικές σκέψεις 18 έως 21 της οδηγίας ΕΠΕ και οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17).

[8](#) Βλ. σχετικά με την εν λόγω επιτροπή τις προτάσεις μου στην υπόθεση Edwards (C-260/11, EU:C:2012:645, σημείο 8). Βλ. επίσης προτάσεις των γενικών εισαγγελέων P. Cruz Villalón στην υπόθεση Gemeinde Altrip κ.λπ. (C-72/12, EU:C:2013:422, σημείο 101), N. Jääskinen στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Συμβούλιο κ.λπ. κατά Vereniging Milieudefensie και Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht (C-401/12 P έως C-403/12 P, EU:C:2014:310, σημείο 114, και υποσημείωση 117), καθώς και στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Συμβούλιο και Επιτροπή κατά Stichting Natuur en Milieu και Pesticide Action Network Europe (C-404/12 P και C-405/12 P, EU:C:2014:309, σημείο 23 και υποσημείωση 23), και M. Bobek στην υπόθεση Folk (C-529/15, EU:C:2017:1, σημείο 86).

[9](#) UNECE, ECE/MP.PP/2014/2/Add.2 (Γενεύη, 2015).

[10](#) Fifth Meeting of the Parties to the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters [πέμπτη συνεδρίαση των συμβαλλόμενων μερών], Μάαστριχτ, Κάτω Χώρες, 30 Ιουνίου έως 2 Ιουλίου 2014, Decision V/2 on public participation in decision-making, Nr. 2, ECE/MP.PP/2014/2/Add.1.

[11](#) Sixth Meeting of the Parties to the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters [έκτη συνεδρίαση των συμβαλλόμενων μερών], Budva, Μαυροβούνιο, 11 έως 13 Σεπτεμβρίου 2017, Decision VI/2 – Promoting effective public participation in decision-making, Nr. 2, ECE/MP.PP/2017/2/Add.1.

[12](#) Απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 2011, Seaport (NI) κ.λπ. (C-474/10, EU:C:2011:681, σκέψεις 39 και 42). Βλ. επίσης άρθρο 9α της οδηγίας ΕΠΕ, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/52, καθώς και πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 24ης Σεπτεμβρίου 2010, Λευκορωσία (ACCC/C/2009/37· ECE/MP.PP/2011/11/Add.2, αριθ. 80), σχετικά με τον ρόλο του φορέα υλοποιήσεως του έργου.

[13](#) Βλ. πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 7ης Μαρτίου 2008, Λιθουανία (ACCC/C/2006/16, ECE/MP.PP/C.1/2008/5/Add.6, αριθ. 67), και της 24ης Σεπτεμβρίου 2013, Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένο Βασίλειο (ACCC/C/2012/68, ECE/MP.PP/C.1/2014/5, αριθ. 97), καθώς και συστάσεις του Μάαστριχτ (που μνημονεύονται στην υποσημείωση 11, σημείο 59).

[14](#) Σύμφωνα με τους Town and Country Planning (Environmental Impact Assessment) Regulations [κανονισμούς περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας (Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων)] 2017 του Ηνωμένου Βασιλείου που επικαλούνται οι A. Flausch κ.λπ., ορισμένοι ενδιαφερόμενοι που δεν είχαν τη δυνατότητα να λάβουν γνώση γενικής ανακοίνωσης, πρέπει να ενημερώνονται ατομικά: βλ. κανονισμούς 20(3) και 11(2), 12(5), 13(5) ή 14(6).

[15](#) Πρβλ. αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976, Rewe-Zentralfinanz και Rewe-Zentral (33/76, EU:C:1976:188, σκέψη 5), της 27ης Ιουνίου 2013, Agroconsulting (C-93/12, EU:C:2013:432, σκέψεις 35 και 36), και της 22ας Φεβρουαρίου 2018, INEOS Köln (C-572/16, EU:C:2018:100, σκέψη 42).

[16](#) Βλ. πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 18ης Φεβρουαρίου 2005, Καζαχστάν (ACCC/C/2004/2, ECE/MP.PP/C.1/2005/2/Add.2, αριθ. 24).

[17](#) Βλ. πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 7ης Μαρτίου 2008, Λιθουανία (ACCC/C/2006/16, ECE/MP.PP/C.1/2008/5/Add.6, αριθ. 67), και της 3ης Ιουλίου 2009, Γαλλία (ACCC/C/2007/22, ECE/MP.PP/C.1/2009/4/Add.1, αριθ. 41), καθώς και συστάσεις του Μάαστριχτ (που μνημονεύονται στην υποσημείωση 11, σημείο 59).

[18](#) Πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 31ης Μαρτίου 2006, Αρμενία (ACCC/C/2004/8, ECE/MP.PP/C.1/2006/2/Add.1, αριθ. 70).

---

[19](#) Πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 7ης Μαρτίου 2008, Λιθουανία (ACCC/C/2006/16, ECE/MP.PP/C.1/2008/5/Add.6, αριθ. 67).

---

[20](#) Σύμφωνα με τους Town and Country Planning (Environmental Impact Assessment) Regulations [κανονισμούς περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας (Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων)] 2017 του Ηνωμένου Βασιλείου που επικαλούνται οι A. Flausch κ.λπ., ορισμένοι ενδιαφερόμενοι που δεν είχαν τη δυνατότητα να λάβουν γνώση γενικής ανακοίνωσης, πρέπει να ενημερώνονται ατομικά: βλ. κανονισμούς 20(3) και 11(2), 12(5), 13(5) ή 14(6). Από τα πορίσματα και τις συστάσεις της ACCC της 19ης Ιουνίου 2017, Ισπανία (ACCC/C/2014/99, ECE/MP.PP/C.1/2017/17, αριθ. 58) φαίνεται ότι ανάλογη ρύθμιση προβλέπεται και στην περιφέρεια της Καταλονίας στην Ισπανία για ορισμένες περιπτώσεις.

---

[21](#) Πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 28ης Ιουνίου 2013, Ηνωμένο Βασίλειο (ACCC/C/2011/61, ECE/MP.PP/C.1/2013/13/Add.23, αριθ. 59)

---

[22](#) Σημείο 51 των παρατηρήσεων.

---

[23](#) Μνημονεύονται στην υποσημείωση 11, σημείο 92, στοιχείο α'.

---

[24](#) Απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2006, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-216/05, EU:C:2006:706, σκέψεις 42 και 43).

---

[25](#) Σημείο 51 των παρατηρήσεων.

---

[26](#) Βλ. επίσης άρθρο 6, παράγραφος 7, της συμβάσεως του Ωρχους.

---

[27](#) Αποφάσεις της 31ης Μαΐου 2018, Zheng (C-190/17, EU:C:2018:357, σκέψη 21), και της 4ης Οκτωβρίου 2018, Link Logistik N&N (C-384/17, EU:C:2018:810, σκέψη 35).

---

[28](#) Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 66), της 25ης Ιουλίου 2008, Janecek (C-237/07, EU:C:2008:447, σκέψη 37), της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochránárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψη 44), και της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987, σκέψη 34).

---

[29](#) Απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987, σκέψη 46).

---

[30](#) Βλ. απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2008, Arcelor Atlantique et Lorraine κ.λπ. (C-127/07, EU:C:2008:728, σκέψεις 60 και 61).

---

[31](#) Απόφαση της 18ης Μαρτίου 2010, Alassini κ.λπ. (C-317/08 έως C-320/08, EU:C:2010:146, σκέψη 58). Βλ. επίσης τις προτάσεις μου στην υπόθεση εκείνη (EU:C:2019:720, σημείο 52) καθώς και πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 31ης Μαρτίου 2006, Αρμενία (ACCC/C/2004/8,

ECE/MP.PP/C.1/2006/2/Add.1, αριθ. 31), και της 19ης Ιουνίου 2017, Ισπανία (ACCC/C/2014/99, ECE/MP.PP/C.1/2017/17, αριθ. 58), και συστάσεις του Μάαστριχτ (που μνημονεύονται στην υποσημείωση 11, σημείο 141).

---

[32](#) Βλ. πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 31ης Μαρτίου 2006, Αρμενία (ACCC/C/2004/8, ECE/MP.PP/C.1/2006/2/Add.1, αριθ. 31).

---

[33](#) Άρθρο 1 του κανονισμού (ΕΕ) 216/2013 του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2013, για την ηλεκτρονική δημοσίευση της *Επίσημης Εφημερίδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ΕΕ 2013, L 69, σ. 1).

---

[34](#) Αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976, Rewe-Zentralfinanz και Rewe-Zentral (33/76, EU:C:1976:188, σκέψη 5), της 17ης Νοεμβρίου 1998, Aprile (C-228/96, EU:C:1998:544, σκέψη 19), της 30ής Ιουνίου 2011, Meilicke κ.λπ. (C-262/09, EU:C:2011:438, σκέψη 56), και της 17ης Νοεμβρίου 2016, Stadt Wiener Neustadt (C-348/15, EU:C:2016:882, σκέψη 41). Βλ. επίσης πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 24ης Σεπτεμβρίου 2010, Ηνωμένο Βασίλειο (ACCC/C/2008/33, ECE/MP.PP/C.1/2010/6/Add.3, αριθ. 138).

---

[35](#) Απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2010, Uniplex (UK) (C-406/08, EU:C:2010:45, σκέψη 32), βλ. επίσης πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 24ης Σεπτεμβρίου 2010, Ηνωμένο Βασίλειο (ACCC/C/2008/33, ECE/MP.PP/C.1/2010/6/Add.3, αριθ. 138).

---

[36](#) Αποφάσεις της 15ης Σεπτεμβρίου 1998, Edis (C-231/96, EU:C:1998:401, σκέψη 48), της 17ης Νοεμβρίου 1998, Aprile (C-228/96, EU:C:1998:544, σκέψη 43), της 15ης Απριλίου 2010, Barth (C-542/08, EU:C:2010:193, σκέψη 33), της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, Q-Beef και Bosschaert (C-89/10 και C-96/10, EU:C:2011:555, σκέψη 51), και της 21ης Δεκεμβρίου 2016, TDC (C-327/15, EU:C:2016:974, σκέψη 104).

---

[37](#) Απόφαση της 19ης Μαΐου 2011, Iaia κ.λπ. (C-452/09, EU:C:2011:323, σκέψη 21).

---

[38](#) Βλ. ανωτέρω, σημείο 62 των παρουσών προτάσεων.

---

[39](#) Πορίσματα και συστάσεις της ACCC της 31ης Μαρτίου 2006, Αρμενία (ACCC/C/2004/8, ECE/MP.PP/C.1/2006/2/Add.1, αριθ. 31) και της 19ης Ιουνίου 2017, Ισπανία (ACCC/C/2014/99, ECE/MP.PP/C.1/2017/17, αριθ. 58), και συστάσεις του Μάαστριχτ (μνημονεύονται στην υποσημείωση 11, σημείο 141).

---

[40](#) Αποφάσεις της 12ης Μαΐου 2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289, σκέψη 46), και της 16ης Απριλίου 2015, Gruber (C-570/13, EU:C:2015:231, σκέψεις 36 και 39).

---

[41](#) Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening (C-263/08, EU:C:2009:631, σκέψη 45).

---

[42](#) Αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2013, Edwards και Pallikaropoulos (C-260/11, EU:C:2013:221, σκέψεις 31 και 44), και της 17ης Οκτωβρίου 2018, Klohn (C-167/17, EU:C:2018:833, σκέψη 35).

---

[43](#) Αποφάσεις της 7ης Νοεμβρίου 2013, Gemeinde Altrip κ.λπ. (C-72/12, EU:C:2013:712, σκέψεις 37, 43, 46, 48 και 49), και της 15ης Οκτωβρίου 2015, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-137/14, EU:C:2015:683, σκέψεις 48 και 55).

-
- [44](#) Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψεις 58 και 72).
-
- [45](#) Απόφαση της 15ης Μαρτίου 2018, North East Pylon Pressure Campaign και Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185).
-
- [46](#) Απόφαση της 15ης Μαρτίου 2018, North East Pylon Pressure Campaign και Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185, σκέψη 36).
-
- [47](#) Απόφαση της 15ης Μαρτίου 2018, North East Pylon Pressure Campaign και Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185, σκέψη 39).
-
- [48](#) Πρβλ. αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 66), της 25ης Ιουλίου 2008, Janecek (C-237/07, EU:C:2008:447, σκέψη 37), της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψη 44), και της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987, σκέψη 34).
-
- [49](#) Απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987, σκέψη 46).
-
- [50](#) Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψη 56 και 57).
-
- [51](#) Απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2013, Gemeinde Altrip κ.λπ. (C-72/12, EU:C:2013:712, σκέψη 31).
-
- [52](#) Αποφάσεις της 12ης Μαΐου 2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, EU:C:2011:289, σκέψη 48), της 15ης Οκτωβρίου 2015, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-137/14, EU:C:2015:683, σκέψη 92), και της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψη 59).
-
- [53](#) Βλ. τις προτάσεις μου στην υπόθεση Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2012:218, σημεία 138 επ.).
-
- [54](#) Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψη 72), και προτάσεις μου στην υπόθεση Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2012:218, σημείο 146).
-
- [55](#) Βλ. αποφάσεις της 14ης Σεπτεμβρίου 2010, Akzo Nobel Chemicals και Akros Chemicals κατά Επιτροπής (C-550/07 P, EU:C:2010:512, σκέψη 23), της 22ας Ιουνίου 2016, DK Recycling και Roheisen κατά Επιτροπής (C-540/14 P, EU:C:2016:469, σκέψη 42), και της 9ης Νοεμβρίου 2017, HX κατά Συμβουλίου (C-423/16 P, EU:C:2017:848, σκέψη 30).
-
- [56](#) Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψη 45).
-

[57](#) Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψεις 64 και 65), της 3ης Ιουλίου 2008, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-215/06, EU:C:2008:380, σκέψη 59), της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψεις 42, 43 και 46), και της 26ης Ιουλίου 2017, Comune di Corridonia κ.λπ. (C-196/16 και C-197/16, EU:C:2017:589, σκέψη 35).

---

[58](#) Αποφάσεις της 7ης Νοεμβρίου 2013, Gemeinde Altrip κ.λπ. (C-72/12, EU:C:2013:712, σκέψη 37), καθώς και της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochránárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψη 61).